

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการการปรับตัวของชุมชนต่อการเปลี่ยนแปลง
ในการใช้ประโยชน์ในที่ดิน
กรณีศึกษา พื้นที่ตำบลนพรัตน์ อ.หนองเสือ จ.ปทุมธานี

โดย นายอำนาจ จันทร์ช่วงและคณะ

กันยายน 2557

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการการปรับตัวของชุมชนต่อการเปลี่ยนแปลง

ในการใช้ประโยชน์ในที่ดิน

กรณีศึกษา พื้นที่ตำบลนพรัตน์ อ.หนองเสือ จ.ปทุมธานี

คณะผู้วิจัย

นายอำนาจ	จันทร์ช่วง	หัวหน้าโครงการ
นางสาวมณฑา	อัจฉริยกุล	นักวิจัย
นางสาวจิรพรรณ	ชูชำนาญ	ผู้ช่วยวิจัย

ชุดโครงการ Research Platform ที่ดิน

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

(ความเห็นรายงานนี้เป็นของผู้วิจัย สกว.ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป)

กิตติกรรมประกาศ

โครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการการปรับตัวของชุมชนต่อการเปลี่ยนแปลง ในการใช้ประโยชน์ในที่ดิน การศึกษา พื้นที่ตำบลนพรัตน์ อ.หนองเสือ จ.ปทุมธานี ซึ่งเป็นโครงการวิจัยพร้อมทั้งมีกิจกรรมการปฏิบัติการร่วมด้วย จะสำเร็จลงด้วยดีโดยการสนับสนุน ช่วยเหลือ ด้านข้อมูล ข้อคิดเห็น การลงพื้นที่ กิจกรรม ต่าง ๆ ต้องขอขอบคุณดังต่อไปนี้

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว) อ.อิทธิพล ศรีเสาวลักษณ์ ที่ให้การสนับสนุนการดำเนินงานด้วยดี ขอขอบคุณ อ.ศรีลาภรณ์ บัวสาย พลเอกสุรินทร์ พิกุลทอง ตลอดจนคณะกรรมการทุกท่าน ที่ช่วยชี้แนะแนวทางการทำงานวิจัยในครั้งนี้ด้วยความเมตตา

ขอขอบคุณ ดร.สุธีรัตน์ เจริญพร รองคณบดีฝ่ายกิจการนักศึกษาวิทยานวตกรรมสังคม มหาวิทยาลัยรังสิต ดร.ปัทมา เจริญพร มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์ 6 รัชบุรี ผู้ใหญ่ทัศนีย์ ช้างเยาว์ ที่ปรึกษาวิชาการและปราชญ์ชาวบ้าน คุณปริดา คงแป้น ผู้จัดการมูลนิธิชุมชนไท คุณณภัทร ฉลาดเลิศกุล เพื่อข้อมูล ศูนย์ภูมิรักษ์ธรรมชาติ จ.นครนายก มูลนิธิสิทธิธรรมธรรมชาติมาบเอื้อง จ.ชลบุรี ให้เป็นที่ยุงานแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ชี้แนะแนวทางการทำงานชุมชน และขอบคุณคณะทีมงานทุกท่าน

ขอขอบคุณ นายกสุรินทร์ พุ่มบรรเทา รองนายกวินัย กุลศักดิ์ องค์การบริหารส่วนตำบลนพรัตน์ กำนันเชาว์ จินจำปา ผู้ใหญ่บัว สิงห์แก้ว ผู้ใหญ่สุรินทร์ น้อยคำมูล ผู้ช่วยศุภชัย คงปาน ผู้นำชุมชน ขอขอบคุณเป็นอย่างสูงสำหรับพี่น้องชุมชน ม.1 บ้านวังศาลา ม.2 บ้านเกาะแหม และ ม.4 บ้านหนองหมูทุกท่าน ที่ช่วยให้ข้อมูลที่ดีมีประโยชน์ตลอดจนให้ความร่วมมือในกิจกรรมต่าง ๆ กับโครงการด้วยดีตลอดมา ผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่างานชิ้นนี้จะเป็นประโยชน์ ไม่มากก็น้อยที่จะสะท้อนถึงโครงการการพัฒนาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ที่อาจส่งผลกระทบต่อชาวบ้าน หากยังละเลยการรับฟังข้อคิดเห็น โดยการมีส่วนร่วมของชาวบ้านอย่างแท้จริง

คณะผู้วิจัย

Abstract

Project Code: RDG 5640056

Project Name: The Adaptation of community to Changing patterns of land uses: A case study of Naparat district, Nong Sua, Pathumthani Province

Researcher: Mr. Amnat Janchoung

Email : aaeamnat@gmail.com

Project Period :27 September 2013 - 26 September 2014

Adaptation of local communities to changing patterns of land uses: A case study of Naparat district, Nong Sua, Pathumthani Province. Changing land use is a consequence of a big flood in 2554 when the government implemented an urgent project to prevent flood by building a dike and elevating roads. Water management project costing 3.5 billion baht also have impacts on the use of land and water by local farmers.

Research objectives of this study are: (1) to study the situation and changes in land uses of the villagers resulting from the flood protection projects in 2554 (2) to study the effects of the project on land use, focusing particularly on rice production area which is the main crop grown in Pathumthani Province (3) to draw guidelines to minimize negative impacts of the projects by exploring information, data and community practices for reconstruction and improvement of the water supply.

The study sites were divided into 2 groups: (1) communities located on the dike that consists 1, Wang Sala and Moo 2 Koh Kham, Naparat district, Nong Sua, Pathumthani Province and (2) a community outside the dike, namely Moo 4 Nongmu., Nongmu district., Wiharndeang, Saraburi Province.

The results showed that for communities in the dyke, the main impact is rising land prices, increased demand for the full land use, farmers planting many kinds of vegetables to fully utilize land capacity. In the years before construction of the dike, i.e., 2555 -2556BE, the area had sufficient water for crop production. However, after the dike was constructed,

production costs have increased due to the need to install water pumps and hire more workers. Household uses of water from the canal has also reduced. General perception is there is lack of confidence in government management practices and uncertainty over the impact on agricultural production.

For areas outside the dikes, the impacts are opposite. The price of farm land remains the same. Agricultural crop price is uncertain. Small farmers cannot cope with high cost. Thus, they quit to and sell out the land, being hired workers in factories or in other people's farms.

The impact of water management project was not significant. Communities can adapt effectively, especially in agricultural production to maximize benefits from land. However, adaptation for water management in the future is still unclear.

As for recommendations, water management in agricultural areas requires participation of local communities to ensure that the designs are suitable to local conditions and prevailing agricultural practices.

Keywords: the Adaptation of community, land use, water management

รหัสโครงการ RDG 5640056

ชื่อโครงการ โครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการการปรับตัวของชุมชนต่อการเปลี่ยนแปลง ในการใช้ประโยชน์ที่ดิน กรณีศึกษา พื้นที่ตำบลนพรัตน์ อ.หนองเสือ จ.ปทุมธานี
(The Adaptation of communication to Changing our benefit Lands : A case study of Naparat district, Nong Sua, Pathumthani Province)

ชื่อนักวิจัย นายอำนาจ จันทร์ช่วง

Email aaeamnat@gmail.com

ระยะเวลา 27 กันยายน 2556 – 26 กันยายน 2557

การศึกษาเรื่อง การปรับตัวของชุมชนต่อการเปลี่ยนแปลง ในการใช้ประโยชน์ที่ดิน กรณีศึกษา พื้นที่ตำบลนพรัตน์ อ.หนองเสือ จ.ปทุมธานี งานวิจัยนี้มีผลสืบเนื่องมาจากน้ำท่วมใหญ่ปี 2554 การป้องกันน้ำท่วมตามนโยบายของรัฐบาลในสมัยนั้น ดำเนินการโครงการเร่งด่วน เพื่อป้องกันน้ำท่วมโดยสร้างพนังกั้นน้ำและยกระดับถนน โครงการบริหารจัดการน้ำ 3.5 แสนล้าน ส่งผลกระทบต่อการใช้ที่ดินและน้ำ ของเกษตรกรพื้นที่

โครงการวิจัยนี้ ได้ทำการศึกษาข้อมูลข้อคิดเห็นของชาวบ้านมีวัตถุประสงค์(1) เพื่อศึกษาสถานการณ์และการเปลี่ยนแปลงด้านที่ดินของชาวบ้าน ที่เกิดขึ้นจากโครงการป้องกันน้ำท่วมปี 2554 ตามนโยบายเร่งด่วน และโครงการการจัดการน้ำ 3.5 แสนล้านของรัฐบาล (2) เพื่อศึกษาผลกระทบของพื้นที่ การเปลี่ยนแปลง ในการใช้ประโยชน์ที่ดิน ที่ส่งผลกระทบด้านเกษตรกรรม ธรรมชาติของชาวบ้านในพื้นที่ ที่เป็น แหล่งผลิตข้าวที่สำคัญของจังหวัดปทุมธานี(3) เพื่อศึกษาแนวทางการจัดการผลกระทบที่เกิดขึ้นในพื้นที่ จากข้อมูล ข้อเสนอที่เกิดขึ้น แนวทางของชุมชนต่อการก่อสร้างและการปรับปรุงแบบระบบน้ำเข้าพื้นที่ชุมชนที่ส่งผลกระทบน้อยที่สุด

พื้นที่การศึกษาแบ่งออก 2 กลุ่มคือ (1) ชุมชนที่ตั้งอยู่ในแนวป้องกันน้ำ ประกอบด้วย 2 ชุมชน คือ ชุมชน ม.1 บ้านวังศาลา ชุมชนหมู่ 2 บ้านเกาะแหม ต.นพรัตน์ อ.หนองเสือ จ.ปทุมธานี และ (2) ชุมชนที่อยู่นอกแนวกำแพงกั้นน้ำ 1 ชุมชน คือ ชุมชน ม.4 หนองหมู ต.หนองหมู อ.วิหารแดง จ.สระบุรี

ผลการศึกษาพบว่า ชุมชนในแนวคันกั้นน้ำ มีเงื่อนไขปัจจัยที่ส่งผลด้านการเกษตร คือ ราคาที่ดินปรับตัวสูงขึ้น ความต้องการที่ดินมีมาก มีการใช้ประโยชน์ที่ดินเต็มพื้นที่ ปลูกพืชผัก

หลายชนิด ที่ผ่านมามีพื้นที่มีน้ำใช้เพื่อการเกษตรอย่างเพียงพอ (ช่วงปี 2555 -2556) หลังจากก่อกองน้ำแล้ว ผลกระทบ ในการนำเครื่องสูบน้ำลงไปติดตั้ง ต้องใช้แรงงาน ต้นทุนเพิ่มขึ้น ราคาพืชผล ด้านการเกษตรไม่แน่นอน ตลอดจน ความสัมพันธ์และการใช้ประโยชน์ครัวเรือนของคนกับคลองลดลง เพราะมีกำแพงเป็นแนวขวางกั้น กอปรกับในอนาคตยังไม่มั่นใจในแนวทางการบริหารจัดการของรัฐบาลที่เอื้อต่อภาคเกษตรกรรม

สำหรับพื้นที่นอกแนวคันกั้นน้ำกลับตรงกันข้าม ราคาที่ดินในแปลงเกษตรคงเดิม ราคาพืชผลด้านเกษตรไม่แน่นอน ที่ดินแปลงขนาดเล็ก ทำให้เกษตรกรหลายรายทำไม่ไหวต้นทุนสูง และเลิกทำการเกษตรในที่สุด บ้างก็ขายที่ดินไปรับจ้างทั่วไป ทำงานโรงงาน รับจ้างสวนเกษตร

อย่างไรก็ตามการจัดการน้ำที่ผ่านในพื้นที่ยังไม่ส่งผลกระทบมากนัก ชุมชนยังสามารถปรับตัว ได้ประสิทธิภาพ โดยเฉพาะในด้านเกษตรกรรม และการใช้ที่ดินของครัวเรือนให้เกิดประโยชน์สูงสุด แต่การเตรียมความพร้อมให้สามารถปรับตัวอยู่ได้ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงตามแนวทางการบริหารจัดการน้ำในอนาคตที่ยังไม่มีความชัดเจน

ข้อเสนอแนะแนวทางการจัดการน้ำในพื้นที่เกษตรกรรม เห็นได้ว่าชาวบ้านมีการบริหารจัดการน้ำการใช้ที่ดินจะต้องให้ชุมชนมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง ในทุกการเปลี่ยนแปลงนั้น ๆ ชุมชนก็จะสามารถออกแบบการเปลี่ยนแปลงที่เหมาะสมกับวิถีชีวิตโดยใช้ภูมิปัญญาเป็นวิชาการ ชุมชนก็สามารถปรับตัวได้ และสร้างความมั่นคง ยั่งยืนในอนาคต

คำสำคัญ การปรับตัวของชุมชน, การใช้ประโยชน์ที่ดิน, การบริหารจัดการน้ำ

สารบัญ

กิจกรรมประกาศ	ก
Abstract	ข
บทคัดย่อ	ค
สารบัญ	ง
บทสรุปสำหรับผู้บริหาร	จ
 บทที่ 1 บทนำ	
ความเป็นมาและความสำคัญ	1
วัตถุประสงค์ในการศึกษา ใจหายการวิจัย	2
แนวคิดเกี่ยวกับการปรับตัวของชุมชน ข้อมูลโครงการ แก้ไขปัญหาน้ำท่วม	2
กรอบแนวความคิด	4
วิธีการดำเนินงานวิจัย	6
ระเบียบวิธีวิจัย	7
ขอบเขตการวิจัย	7
การเก็บข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล	8
ผลที่คาดว่าจะได้รับจากการศึกษา	10
 บทที่ 2 บริบทและพัฒนาการของพื้นที่ศึกษา	
สภาพและบริบททั่วไปของพื้นที่ศึกษาวิจัย	11
พัฒนาการและการทำเกษตรกรรมของพื้นที่ศึกษาวิจัย	15
ผลกระทบการทบทของชุมชนจากโครงการการจัดการน้ำ	26
 บทที่ 3 ชุมชน และผลกระทบจากโครงการบริหารจัดการน้ำป้องกันน้ำท่วม	
พัฒนาการ และการทำเกษตรกรรมในพื้นที่	27
ม.1 วัดศาลา ต.นพรัตน์ อ.หนองเสือ จ.ปทุมธานี	28
ม.2 เกาะแหม ต.นพรัตน์ อ.หนองเสือ จ.ปทุมธานี	45
ม.4 บ้านหนองหมู ต.หนองหมู อ.วิหารแดง จ.สระบุรี	61

บทที่ 4 การปรับตัวชุมชน ต่อการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน	
ผลกระทบชุมชนต่อการใช้ประโยชน์ที่ดิน	71
การปรับตัวของชุมชนภายใต้การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น	74
ปัจจัยภายในที่สนับสนุนการปรับตัวของชุมชนจากโครงการของรัฐ	75
 บทที่ 5 สรุปผลการศึกษา เสนอแนะ	 80
 บรรณานุกรม	 86
 ภาคผนวก	
ภาคผนวก ก แบบสอบถาม	88
ภาคผนวก ข ภาพกิจกรรมผลการดำเนินการ	92
ภาคผนวก ค รายชื่อผู้ร่วมกิจกรรม	110
ภาคผนวก ง ประวัติผู้วิจัย	117
 สารบัญตาราง	
ตารางที่ 1.1 แสดงกลุ่มตัวอย่างการเก็บข้อมูลจากแบบสอบถาม	8
ตารางที่ 3.1 แสดงลักษณะอาชีพของชาวบ้านในพื้นที่	29
ตารางที่ 3.2 แสดงลักษณะที่ดินของครอบครัว	29
ตารางที่ 3.3 แสดงลักษณะจำนวนที่ดิน ไร่ ต่อครอบครัว	30
ตารางที่ 3.4 แสดงลักษณะ การถือครอง กรรมสิทธิ์ตนเอง	30
ตารางที่ 3.5 การถือครองที่ดินเพื่อการอยู่อาศัย	30
ตารางที่ 3.6 การถือครองกรรมสิทธิ์ครอบครองที่ดินเพื่อการอยู่อาศัย	31
ตารางที่ 3.7 การถือครองกรรมสิทธิ์ที่ดินเพื่อทำกิน	31
ตารางที่ 3.8 การถือครองกรรมสิทธิ์ที่ดินเพื่อใช้ด้านเกษตรกรรม	31
ตารางที่ 3.9 การถือครองกรรมสิทธิ์ที่ดินเพื่อทำกินจำนวน (ไร่)	32

ตารางที่ 3.10	การเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินที่อยู่อาศัย	32
ตารางที่ 3.11	การเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินด้านที่ทำกิน	33
ตารางที่ 3.11	การเปลี่ยนแปลง ราคาซื้อขายที่ดินที่อยู่อาศัย	33
ตารางที่ 3.12	การเปลี่ยนแปลง ราคาซื้อขายที่ดินที่ทำกิน	33
ตารางที่ 3.14	การใช้น้ำเพื่อการบริโภคภายในครอบครัว	34
ตารางที่ 3.15	การใช้น้ำเพื่อการอุปโภคภายในครอบครัว	34
ตารางที่ 3.16	การใช้น้ำเพื่อเกษตร	34
ตารางที่ 3.17	แสดงการประโยชน์ในที่ดิน ของพื้นที่หมู่ 1 บ้านวังศาลา	40
ตารางที่ 3.18	การเปลี่ยนแปลง กรรมสิทธิ์ที่ดินในที่อยู่อาศัย	44
ตารางที่ 3.19	การเปลี่ยนแปลงกรรมสิทธิ์ในที่ทำกิน	44
ตารางที่ 3.20	แสดงลักษณะอาชีพของชาวบ้านในพื้นที่	46
ตารางที่ 3.21	แสดงลักษณะที่ดินของครอบครัว	47
ตารางที่ 3.22	แสดงลักษณะจำนวนที่ดิน ไร่ ต่อครอบครัว	48
ตารางที่ 3.23	แสดงลักษณะ การถือครอง กรรมสิทธิ์ตนเอง	48
ตารางที่ 3.24	ลักษณะการเช่าที่ดิน	48
ตารางที่ 3.25	การถือครองที่ดินเพื่อการอยู่อาศัย	49
ตารางที่ 3.26	การถือครอง ที่ดินเพื่อการอยู่อาศัย (ไร่)	49
ตารางที่ 3.27	การถือครองกรรมสิทธิ์ครอบครองที่ดินเพื่อการอยู่อาศัย	49
ตารางที่ 3.28	แสดงการใช้ประโยชน์ในที่ดินแบ่งตามเจ้าของที่ดิน	50
ตารางที่ 3.29	การใช้น้ำเพื่อการบริโภคภายในครอบครัว	51
ตารางที่ 3.30	การใช้น้ำเพื่อการอุปโภคภายในครอบครัว	52
ตารางที่ 3.31	การใช้น้ำเพื่อเกษตร	52
ตารางที่ 3.32	การมีส่วนร่วมการจัดการน้ำของหมู่บ้านของชาวบ้าน	53
ตารางที่ 3.33	การมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาในในพื้นที่หมู่บ้านของชาวบ้าน	53
ตารางที่ 3.34	แสดงกฎกติกาใช้น้ำของหมู่บ้าน	53
ตารางที่ 3.35	การจัดการน้ำของชาวบ้านที่สร้างขึ้น	54
ตารางที่ 3.36	การมีผู้นำหมู่บ้านในการจัดการน้ำ	54
ตารางที่ 3.37	แสดงความพึงพอใจกับการจัดการน้ำของหมู่บ้านที่ผ่านมา	54
ตารางที่ 3.38	การเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ในที่อยู่อาศัยหลังจากการเกิดขึ้น ของโครงการบริหารจัดการน้ำของรัฐบาล	57

ตารางที่ 3.39	การเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินทำกินภายหลังการเกิดขึ้นของโครงการบริหารจัดการน้ำของรัฐบาล	58
ตารางที่ 3.40	การเปลี่ยนแปลงในราคาซื้อขายที่ดินเพื่อการอยู่อาศัยภายหลังการเกิดขึ้นของโครงการบริหารจัดการน้ำของรัฐบาล	58
ตารางที่ 3.41	การเปลี่ยนแปลงในราคาซื้อขายที่ดินเพื่อทำกินภายหลังการเกิดขึ้นของโครงการบริหารจัดการน้ำของรัฐบาล	58
ตารางที่ 3.42	การเปลี่ยนแปลงในระบบกรรมสิทธิ์ถือครองที่ดินเพื่ออยู่อาศัยหลังจากการเกิดขึ้นของโครงการบริหารจัดการน้ำของรัฐบาล	59
ตารางที่ 3.43	การเปลี่ยนแปลงด้านการจัดการน้ำที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงอาชีพของคนในครอบครัวภายหลังการเกิดขึ้นของโครงการบริหารจัดการน้ำของรัฐบาล	59
ตารางที่ 3.44	การเปลี่ยนแปลงการจัดการน้ำที่มีผลต่อวิถีชีวิตภายหลังการเกิดขึ้นของโครงการบริหารจัดการน้ำของรัฐบาล	60
ตารางที่ 3.45	แสดงลักษณะอาชีพของชุมชน	63
ตารางที่ 3.46	แสดงลักษณะการครอบครองที่ดินของครอบครัว	63
ตารางที่ 3.47	แสดงลักษณะจำนวนที่ดิน ไร่ ต่อครอบครัว	63
ตารางที่ 3.48	แสดงลักษณะ การถือครอง กรรมสิทธิ์ตนเอง	64
ตารางที่ 3.49	การถือครองกรรมสิทธิ์ครอบครองที่ดินเพื่อการอยู่อาศัย	65
ตารางที่ 3.50	การถือครองกรรมสิทธิ์ที่ดินเพื่อใช้ด้านเกษตรกรรม	65
ตารางที่ 3.51	ลักษณะการใช้น้ำบริโภคในครอบครัวของชาวบ้าน	65
ตารางที่ 3.52	ลักษณะการใช้น้ำอุปโภคในครอบครัวของชาวบ้าน	66
ตารางที่ 3.53	ลักษณะการใช้น้ำเพื่อการเกษตรกรรมในครอบครัวของชาวบ้าน	66
ตารางที่ 3.54	การใช้น้ำเพื่อการเกษตรของครอบครัว	66
ตารางที่ 3.55	แสดงการใช้ประโยชน์ที่ดิน หมู่ 4 หนองหมู	69

สารบัญแผนภูมิ

หน้า

แผนภูมิรูปภาพที่ 1.1	แผนที่รวมของพื้นที่ศึกษา	10
แผนภูมิรูปภาพที่ 2.1	แผนที่แสดงที่ตั้งอ.หนองเสือ จ.ปทุมธานี	12
แผนภูมิรูปภาพที่ 2.2	แสดงพื้นที่ต.นพรัตน์ อ.หนองเสือ จ.ปทุมธานี	13
แผนภูมิรูปภาพที่ 2.3	แสดงพื้นที่คลองทุ่งรังสิต	18
แผนภูมิรูปภาพที่ 2.4	แสดงพื้นที่โครงการบริหารจัดการน้ำฝั่งตะวันออก	24
แผนภูมิรูปภาพที่ 2.5	ภาพโครงการ ที่คาดว่าจะดำเนินการแล้วเสร็จ	26
แผนภูมิรูปภาพที่ 3.1	แสดงขอบเขตพื้นที่ศึกษา	27
แผนภูมิรูปภาพที่ 3.2	แสดงแผนที่หมู่ 1 วังศาลา	28
แผนภูมิรูปภาพที่ 3.3	แสดงการใช้ประโยชน์ที่ดินหลังน้ำท่วม	41
แผนภูมิรูปภาพที่ 3.4	แสดงเจ้าของที่ดิน ม.1 วังศาลา	43
แผนภูมิรูปภาพที่ 3.5	แสดงลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ ม 2	45
แผนภูมิรูปภาพที่ 3.6	แสดงการใช้ประโยชน์ที่ดินหมู่ 2เกาะแหม	50
แผนภูมิรูปภาพที่ 3.7	แสดงลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ ม 4หนองหมู	61
แผนภูมิรูปภาพที่ 3.8	แสดงเจ้าของที่ดินหมู่ 4 หนองหมู	64
แผนภูมิรูปภาพที่ 3.9	แสดงการใช้ประโยชน์ที่ดิน ม.4 หนองหมู	69

บทสรุปผู้บริหาร executive summary

โครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการการปรับตัวของชุมชนต่อการเปลี่ยนแปลง ในการใช้ประโยชน์ที่ดิน
กรณีศึกษา พื้นที่ตำบลนพรัตน์ อ.หนองเสือ จ.ปทุมธานี

ความสำคัญของปัญหา

ทุ่งรังสิต เป็นที่ราบลุ่มเป็นอู่ข้าวอู่น้ำของจังหวัดปทุมธานีมาตั้งแต่อดีตกาล มีระบบคลองเชื่อมโยงน้ำต่อเนื่องและเป็นระบบ ตั้งแต่สมัยราชการที่ 5 ตำบลนพรัตน์ อ.หนองเสือ จ.ปทุมธานีเป็นพื้นที่รอยต่อกับจังหวัดสระบุรี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และจังหวัดนครนายก มีคลอง 13 และคลองสกัด 5 เป็นแนวกั้นระหว่างพื้นที่ ในพื้นที่มีคลองหลักสำคัญประกอบด้วย คลอง 12 คลอง คลอง 11 เป็นแหล่งน้ำตามธรรมชาติของพื้นที่ตำบล 8 หมู่บ้าน จำนวน 1,242 ครัวเรือน ประชากร 4,325 คน (ข้อมูล อบต.นพรัตน์ ปี 2556) ร้อยละ 80 ทำอาชีพเกษตรกรรม ทำนา ทำสวนผลไม้ สวนผัก เลี้ยงปลา เลี้ยงกุ้ง มีระบบโครงข่ายน้ำที่เอื้อต่อการผลิตด้านเกษตรกรรมตลอดทั้งปี เป็นแหล่งที่มีความมั่นคงทางอาหารที่สมบูรณ์แห่งหนึ่งของจังหวัดปทุมธานี

จากสถานการณ์น้ำท่วมใหญ่ของประเทศไทย ปี 2554 พื้นที่บางส่วนของตำบลหนองเสือได้รับผลกระทบไม่มากนัก เนื่องจากพื้นที่บริเวณดังกล่าวเป็นลักษณะเป็นที่ราบสูง และมีระบบโครงข่ายน้ำที่ดีหน่วยงานและประชาชนในพื้นที่เห็นถึงความสำคัญของน้ำตามธรรมชาติ ไม่สร้างสิ่งกีดขวางทางน้ำ จึงทำให้พื้นที่มีศักยภาพ สามารถระบายน้ำผ่านคลองย่อยต่างๆ ได้อย่างรวดเร็ว

อย่างไรก็ตาม พื้นที่ตำบลนพรัตน์ ยังเป็นพื้นที่มีคลองที่สามารถเชื่อมสายคลองต่าง ๆ เพื่อการรับน้ำเกินจากพื้นที่ จ.สระบุรี และพระนครศรีอยุธยา เชื่อมผ่านคลอง 13 ไปยังสถานีสูบน้ำ และคลองรังสิตประยูรศักดิ์ ที่มีสถานีสูบน้ำขนาดใหญ่ ของกรมชลประทาน ในการผลักดันน้ำไปยังแม่น้ำบางปะกง ลงสู่ทะเลตามนโยบายของรัฐบาลในการไขปัญหาน้ำท่วม ฯ

ปัจจุบันจึงได้มีโครงการแก้ไขปัญหาระงับของรัฐบาลตามแนวทางการจัดการน้ำที่เป็นไปเพื่อการระบายน้ำ ป้องกันน้ำท่วม ในลักษณะปี 2554 โดยสนับสนุนโครงการและแผนงานนโยบายในการพัฒนาพื้นที่แหล่งน้ำต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง โครงการสร้างแนวคันกันน้ำ (กำแพงกันน้ำ/ยกระดับถนน) จากเดิมขึ้นอีก 1.5 เมตร ตลอดคลอง 13 ระยะทาง 11 กิโลเมตร และคลองสกัดน้ำ ในพื้นที่นพรัตน์ ประมาณ 8 กิโลเมตร (กรมทางหลวง) และก่อสร้างประตูระบายน้ำคลอง 12 เพิ่ม 1 ประตู (กรมชลประทาน) ตามนโยบายและงบประมาณเร่งด่วนเพื่อป้องกันน้ำท่วมของรัฐบาล (ยิ่งลักษณ์ ชินวัตร)

นอกจากนั้นพื้นที่ดังกล่าวยังรองรับนโยบาย โครงการบริหารจัดการน้ำเพื่อป้องกันอุทกภัย มายังพื้นที่ฝั่งตะวันออก จำนวนกว่า 300 -400 ลบ.ม ตามโครงการเงินกู้ 3.5 แสนล้าน ผ่านมายังพื้นที่ผ่านคลอง อ.หนองเสืออย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

โครงการดังกล่าว ชาวบ้านในพื้นที่ยังไม่ได้รับข้อมูลข่าวสารที่กว้างขวาง จึงได้ตระหนักและเห็นความสำคัญต่อนโยบายที่จะส่งผลกระทบ ต่อพื้นที่เกษตรกรรม ที่อยู่อาศัย สร้างความเดือดร้อน ตลอดจนเกิดความไม่มั่นใจในปัจจัยการผลิต (น้ำ) ที่เชื่อมต่อภาคเกษตรกรรมได้อย่างเป็นธรรมชาติ เพราะปัจจุบันได้มีความพยายามสร้างกลไกควบคุม ที่ไม่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การใช้น้ำของชาวบ้านในพื้นที่ ซึ่งเป็นปัจจัยการผลิตด้านเกษตรกรรม แต่ เป็นไปเพื่อการระบายน้ำ ป้องกันน้ำท่วม ที่ไม่คำนึงถึงผลกระทบต่อวิถีชีวิต และการใช้ประโยชน์ในที่ดินที่เปลี่ยนแปลงไปในอนาคต

ดังนั้น ตามที่คณะผู้วิจัยได้มีการจัดทำโครงการ วิจัยเชิงปฏิบัติการการปรับตัวของชุมชนต่อการเปลี่ยนแปลง ในการใช้ประโยชน์ในที่ดิน กรณีศึกษาพื้นที่ตำบลนพรัตน์ อ.หนองเสือ จ.ปทุมธานี ขึ้นนั้น เพื่อที่จะศึกษาสถานการณ์และการเปลี่ยนแปลงด้านที่ดิน ผลกระทบของพื้นที่ การเปลี่ยนแปลง ในการใช้ประโยชน์ในที่ดิน ที่ส่งผลกระทบด้านเกษตรกรรมธรรมชาติ และ ศึกษาแนวทางการจัดการผลกระทบที่เกิดขึ้นในพื้นที่ จากข้อมูล ข้อเสนอ ที่เกิดขึ้น ตลอดจนแนวทางของชุมชนต่อการก่อสร้างและการปรับปรุงแบบระบบน้ำเข้าพื้นที่ชุมชน

การศึกษาในครั้งนี้ มุ่งเน้นผลที่เกิดในพื้นที่เรื่องข้อมูลสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงด้านที่ดินของชาวบ้านที่เกิดขึ้นจากโครงการนโยบายของรัฐบาล ที่ขาดการมีส่วนร่วมของชุมชนในโครงการฯ การปรับตัวของพื้นที่เกษตรกรรม ตามแนวทางพึ่งตนเองของชาวบ้านที่จะรักษาความสำคัญของพื้นที่เกษตรของจังหวัดปทุมธานี ตลอดจน ผลกระทบที่เกิดขึ้นในพื้นที่ จากข้อมูล ข้อเสนอ ที่เกิดขึ้น แนวทางของชุมชนต่อการก่อสร้างและการปรับปรุงแบบระบบน้ำเข้าพื้นที่ชุมชน ที่ส่งผลกระทบน้อยที่สุด สนับสนุนกิจกรรมให้เหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพพื้นที่อย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

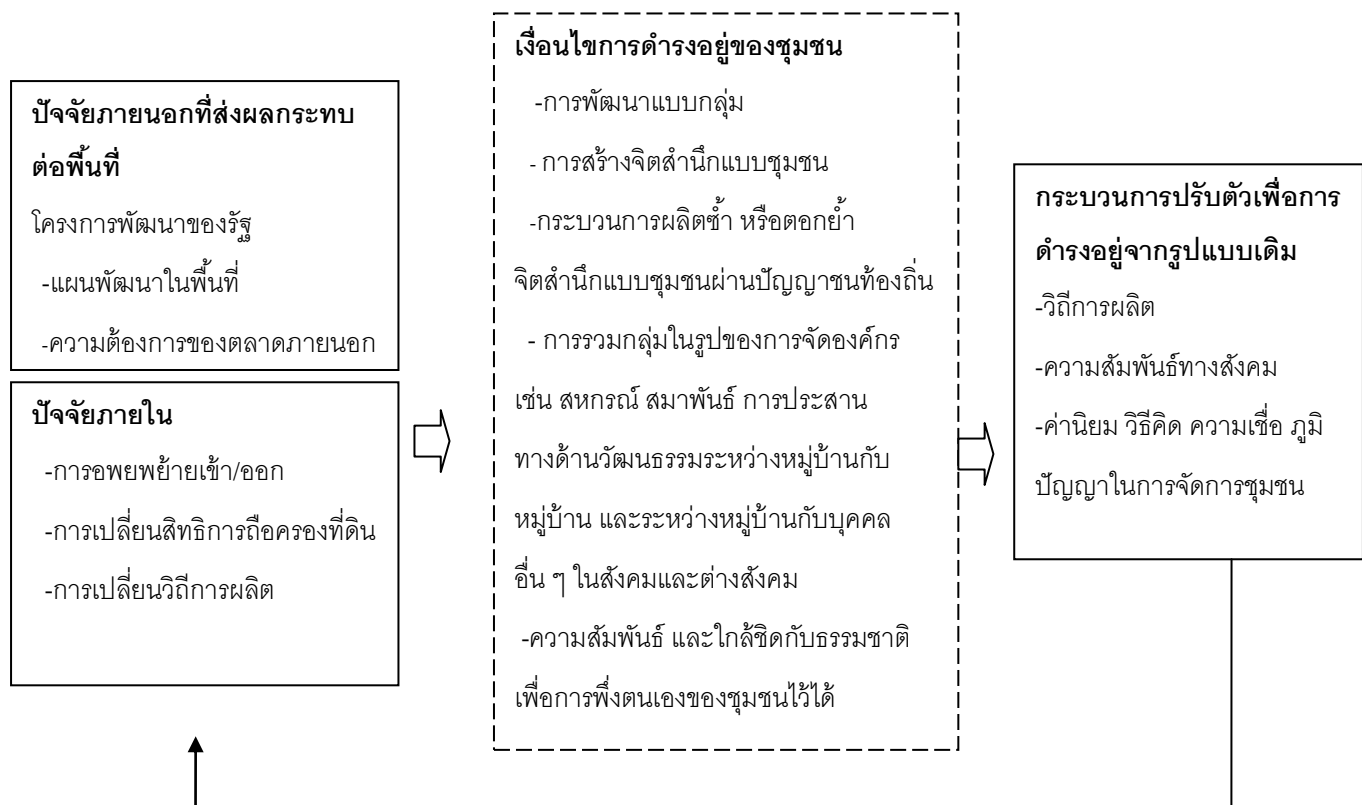
1. เพื่อศึกษาสถานการณ์และการเปลี่ยนแปลงด้านที่ดินของชาวบ้านที่เกิดขึ้นจากโครงการป้องกันน้ำท่วมปี 2554 ตามนโยบายเร่งด่วน และโครงการการจัดการน้ำ 3.5 แสนล้าน ของรัฐบาล
2. เพื่อศึกษาผลกระทบของพื้นที่ การเปลี่ยนแปลง ในการใช้ประโยชน์ที่ดิน ที่ส่งผลกระทบด้านเกษตรกรรมธรรมชาติของชาวบ้านในพื้นที่ ที่เป็น แหล่งผลิตข้าวที่สำคัญของจังหวัดปทุมธานี
3. เพื่อศึกษาแนวทางการจัดการผลกระทบที่เกิดขึ้นในพื้นที่ จากข้อมูล ข้อเสนอ ที่เกิดขึ้น
แนวทางขอชุมชนต่อการก่อสร้างและการปรับปรุงแบบระบบน้ำเข้าพื้นที่ชุมชน

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การจัดการน้ำเพื่อป้องกันน้ำท่วม ตามนโยบายและงบประมาณเร่งด่วนของรัฐบาล (ยิ่งลักษณ์ ชินวัตร) ตามแนวทางการจัดการน้ำที่เป็นไปเพื่อการระบายน้ำ ป้องกันน้ำท่วม ในลักษณะปี 2554 สนับสนุนโครงการและแผนงานนโยบายในการพัฒนาพื้นที่แหล่งน้ำต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง โครงการสร้างแนวคันกันน้ำ (กำแพงกันน้ำ/ยกระดับถนน) จากเดิมขึ้นอีก 1.5 เมตร ตลอดคลอง 13 ระยะทาง 11 กิโลเมตร และคลองสกัดห้า ในพื้นที่นพรัตน์ ประมาณ 8 กิโลเมตร โดย กรมทางหลวงเป็นผู้ดำเนินการ นโยบายดังกล่าวส่งผลกระทบต่อพื้นที่โดยเฉพาะที่ดินในตำบลนพรัตน์ ได้สร้างความเดือดร้อนต่อวิถีชีวิต อาชีพ การป้องกันภัยจากธรรมชาติที่ไม่อาจสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการเกษตรกรรมของชาวบ้าน การให้ความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมเปลี่ยนไป ก่อให้เกิดความไม่มั่นใจในปัจจัยการผลิตที่เอื้อต่อภาคเกษตรกรรม ซึ่งส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินที่อาจไม่สมดุลขึ้นในอนาคต นอกจากนั้นพื้นที่ดังกล่าวยังเป็นพื้นที่รองรับนโยบายการบริหารจัดการน้ำเพื่อป้องกันอุทกภัย ฝั่งตะวันออก ตามโครงการเงินกู้ 3.5 แสนล้าน จำนวนประมาณ 300 - 400 ลบ.ม ผ่านมายังพื้นที่ผ่านคลอง อ.หนองเสืออย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

ดังนั้น เพื่อรับมือกับผลกระทบที่เกิดขึ้น ในพื้นที่จึงน่าจะต้องพัฒนากระบวนการเรียนรู้ เตรียมความพร้อม และพัฒนากลไกการมีส่วนร่วมในพื้นที่เพื่อเท่าทันกรณีปัญหาที่อาจจะเกิดขึ้น รวมไปถึงเกิดข้อเสนอแนวทางการจัดการปัญหาที่ให้ความสำคัญกับการจัดการปัญหาของพื้นที่ที่คำนึงถึงความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมกับพื้นที่

สรุปกรอบแนวคิด

ผลของการศึกษา การศึกษาชุมชนแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มคือชุมชนที่ตั้งในแนวป้องกันกันน้ำ ประกอบด้วย 2 ชุมชน คือ ชุมชน ม.1 บ้านวังศาลา และชุมชนหมู่ 2 บ้านเกาะแถม ต.นพรัตน์ อ.หนองเสือ จ.ปทุมธานี และชุมชนที่อยู่นอกแนวกำแพงกันน้ำ 1 ชุมชน คือ ชุมชน ม.4 หนองหมู ต.หนองหมู อ.วิหารแดง จ.สระบุรี

จากการศึกษาพบว่า ชุมชนในแนวคันกันน้ำ 2 ชุมชน มีเงื่อนไขปัจจัยในการลงทุนด้านการเกษตรกรรม ราคาที่ดินสูงขึ้น การใช้ประโยชน์ที่ดินเต็มพื้นที่ที่สามารถปลูกพืชผักหลากหลายชนิด การใช้ น้ำเพื่อการเกษตรปัจจุบันส่งผลกระทบเรื่องการวิดน้ำเข้าพื้นที่ เพราะมีแนวกำแพงกัน แรงงานเพิ่ม ต้นทุนสูง อนาคตการจัดน้ำยังไม่มั่นใจในแนวทางของรัฐบาล สำหรับพื้นที่นอกแนวคันกันน้ำยังไม่ได้รับผลกระทบมากนัก เนื่องจากปีที่ผ่านมาไม่มีสถานการณ์น้ำมาก แต่จากการศึกษาพบในทางสำคัญในการบริหารจัดการน้ำเพื่อประโยชน์ที่ดินของเกษตรกร ไว้ดังนี้

1.ระบบการบริหารจัดการน้ำที่ผ่านมา **ก่อนปี 2554** (ดำเนินการโดยกรมชลประทาน) ชาวบ้าน ไม่ได้รับผลกระทบ ทั้งในระดับครัวเรือน ชุมชน ตลอดจนด้านการใช้น้ำเพื่อเกษตรกรรมยังไม่พบข้อขัดแย้งรุนแรงในพื้นที่หนองเสือ ทั้งนี้เป็นเพราะว่าการจัดการที่ผ่านมาชาวบ้านในพื้นที่ได้เข้าไปมีส่วนร่วมกับ

หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จนสามารถบริหารจัดการกันเองได้อย่างไม่เป็นทางการ ทั้งในระดับสายคลองใหญ่ และคลองซอยต่าง ๆ แก้ปัญหาได้ทั้งเรื่องน้ำแล้ง และน้ำท่วม อีกด้วย หนึ่งพื้นที่ดังกล่าวเป็นพื้นที่ที่มีคลองใหญ่ไหลผ่านพื้นที่ เช่น คลอง 13 คลองระพีพัฒน์ คลองสกัด 5 (คลองหกวาสายล่าง) ตลอดจนในพื้นที่มีคลองซอย และคลองลำราง เชื่อมระหว่างพื้นที่ เช่น คลองซอย 12 คลองซอย 11 เป็นต้น พื้นที่ดังกล่าวถือได้ว่าเป็นพื้นที่ต้นน้ำฝั่งตะวันออกของจังหวัดปทุมธานี เลยทีเดียว เหมาะสำหรับกิจกรรมด้านเกษตรกรรมที่ต้องใช้น้ำได้ตลอดทั้งปี เป็นอย่างยิ่ง

2.การบริหารจัดการน้ำ **หลังจากน้ำท่วมใหญ่ ปี 2554** พื้นที่หนองเสือได้รับผลกระทบไม่มากนักจากน้ำท่วม เนื่องจากสภาพทางกายภาพเป็นพื้นที่สูง ผลกระทบเรื่องการจราจรซึ่งเป็นเส้นทางสัญจรหลักในช่วงน้ำท่วมเพื่อเชื่อมไปทางภาคอีสาน และภาคเหนือ แต่เนื่องจากเป็นพื้นที่หนองเสือที่มีศักยภาพในการจัดการน้ำของคลองที่ดี มีคลองส่งน้ำขนาดใหญ่ อย่างเช่นคลอง13 โดยคลองมีคลองซอยต่าง ๆ เชื่อมโยงถึงกัน ในการบริหารจัดการน้ำป้องกันน้ำท่วมกรุงเทพฯ/ปริมณฑล ตลอดจนพื้นที่ดังกล่าวยังสามารถรองรับน้ำได้ เพื่อผันให้ลงสู่อ่าวไทย จึงเป็นเป้าหมายสำคัญในโครงการบริหารจัดการน้ำของรัฐบาลฝั่งตะวันออกที่จะรองรับน้ำเกินความจำเป็นในอนาคต ส่งผลต่อให้เกิดความไม่มั่นใจในการใช้น้ำภาคเกษตรกรรม ถึงแม้ในระยะแรกจะไม่ได้รับกระทบโดยตรงมากนักก็ตาม แต่ดูเหมือนหากมีการปรับเปลี่ยนพื้นที่จากภาคเกษตรกรรมมาเป็ย่านที่อยู่อาศัย ก็เป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินของพื้นที่เพื่อการเกษตรก็ต้องลดลงไปด้วย ความต้องการใช้น้ำในพื้นที่อาจส่งผลกระทบต่อเกษตรกรพอสมควร จากข้อมูลจากการสำรวจพบว่า พื้นที่หนองเสือหลังน้ำท่วมใหญ่ ปี 2554 เป็นต้นมา มีความต้องการใช้พื้นที่เพื่อที่อยู่อาศัย ที่ปลอดภัยจากน้ำท่วมของคนเมือง คนเกษียณอายุ เพิ่มจำนวนมากขึ้นเรื่อย ๆ ส่งผลให้ที่ดิน มีการแบ่งขาย เปลี่ยนมือ ราคาที่ดินเพิ่มสูงขึ้นเท่าตัว ในระหว่างการศึกษายังพบว่า ราชการได้มีการสำรวจรังวัด เพื่อจัดทำผังเมืองใหม่ในพื้นที่ ตามนโยบายการพัฒนาต่อเนื่องจากโครงการบริหารจัดการน้ำ มาตรฐาน 2 ในพื้นที่ปิดล้อมที่จะต้องสำรวจจัดทำผังเมืองใหม่ เพราะฉะนั้นชาวบ้านในพื้นที่จะต้องเตรียมความพร้อมรับมือ ปรับตัวตามสภาวะการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปดังกล่าว

3.การปรับตัวของชุมชนในการใช้ประโยชน์ที่ดิน พบว่า มีการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินหลังน้ำท่วมของคนในพื้นที่คือครั้งแรก แต่การเปลี่ยนแปลงสำคัญคือการเปลี่ยนแปลงของการใช้ประโยชน์ในที่ดินของชุมชนตนเอง โดยมีการขยายพื้นที่ทำกินเพิ่มขึ้นจนเกือบเต็มพื้นที่ เกษตรกรบางส่วนมีการปรับเป็นพืชเศรษฐกิจระยะยาว เช่น การปลูกปาล์มน้ำมัน ยางพารา ส้มเขียวหวาน ขุดบ่อเลี้ยงปลา มีการเช่าที่ดินเอกชนรายใหญ่ระยะยาวเพื่อทำเกษตรกรรม สำหรับปลูกพืชผัก ผลไม้ เป็นต้น โดยมี ปัจจัยภายนอกที่ส่งผลกระทบต่อพื้นที่ในการเปลี่ยนแปลง เช่น โครงการพัฒนาของรัฐ การพัฒนาโครงการบริหารจัดการน้ำของภาครัฐ และแผนพัฒนาในพื้นที่ การส่งเสริมเรื่องการปลูกพืชเศรษฐกิจใหม่ คือปาล์มน้ำมัน

ตลอดจนความต้องการของตลาดภายนอก การพัฒนาพื้นที่ ปรับปรุงผังเมือง ขยายกิจการธุรกิจด้านการเกษตรกรรม ซึ่งหากจะดูถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น พบปัจจัยการเปลี่ยนแปลงสำคัญ ๆ ดังนี้

1.ประวัติศาสตร์การเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินของเกษตรกร มีพัฒนาการการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินมาอย่างต่อเนื่อง โดยสรุป คือพื้นที่ดั้งเดิมเกษตรกรเช่าที่ทำนา ต่อมาเมื่อมีการจัดสรรที่ดินใหม่เปลี่ยนพื้นที่นามาเป็นสวนส้มจนได้รับผลกระทบจากพายุ อีร่า น้ำท่วมพื้นที่ปี 2533 ส้มเสียหายบางส่วนทำส้มต่อ บางรายหันมาปลูกพืชผักผลไม้แทนแต่มีจำนวนน้อย จนกระทั่งปี 2543 ผลกระทบจากโรงไฟฟ้าวังน้อย (จากการสอบถามชาวบ้านในพื้นที่) ส่งผลให้สวนส้มเสียหายทั้งหมด ชาวบ้านเป็นหนี้ จึงเปลี่ยนมาทำสวนพืชผักผลไม้ จนกระทั่งปัจจุบัน หลังน้ำท่วมปี 2554 เกษตรกรยังสนใจพืชยืนต้นและสร้างรายได้ดี อย่างส้มเขียวหวาน ตลอดจนแรงส่งเสริมของรัฐบาลเรื่องสวนปาล์มน้ำมัน เป็นต้น

2. ความต้องการในการใช้ประโยชน์ที่ดิน ที่เป็นพื้นที่ในเขตป้องกันน้ำท่วม อยู่ในแนวคันกันน้ำ เป็นที่ต้องการของกลุ่มเอกชน ต้องการพื้นที่เพื่อที่อยู่อาศัยที่ปลอดภัยจากน้ำท่วมของคนเมือง คนเกษียณอายุ มีการแบ่งแปลง เปลี่ยนมือ ซื้อขายที่ดิน ส่งผลให้ราคาที่ดินเพิ่มสูงขึ้นในที่ดินของเอกชน แต่ที่ดินบางส่วนเป็นที่ของราชการจัดสรรที่ทำกิน ในรูปแบบ สปก การเช่าที่ของกรมธนารักษ์ ซึ่งไม่อาจเปลี่ยนแปลงกรรมสิทธิ์ในที่ดินได้

3.การบริหารจัดการน้ำในพื้นที่ ชาวบ้านยังเห็นระบบการจัดการของรัฐบาลไม่ชัดเจนมากนัก แต่พื้นที่ศึกษายังคงเป็นพื้นที่ ที่เหมาะสมในการเกษตร เพราะมีน้ำตลอดทั้งปีในระหว่างการศึกษา

4.การพัฒนาพื้นที่โดยการสำรวจพื้นที่เพื่อการจัดทำผังเมืองใหม่ ตามโครงการบริหารจัดการน้ำ ในโครงการพื้นที่ปิดล้อม ป้องกันน้ำท่วม ชาวบ้านเองจึงยังไม่มั่นใจในการบริหารจัดการ และผลที่จะกระทบที่เกิดขึ้นในพื้นที่

ปัจจัยดังกล่าวจึงมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น ต่อโครงการการบริหารจัดการน้ำที่ส่งผลกระทบด้านที่ดิน และชุมชนน้อยที่สุด ตลอดจนเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการใช้น้ำเพื่อประโยชน์ที่ดินของเกษตรกรของพื้นที่ได้ไม่เต็มอย่างมีประสิทธิภาพมากนัก **การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นของชาวบ้านพบได้อย่างชัดเจน คือ** 1. ชาวเกษตรกรที่ต้องการใช้น้ำจากคลองธรรมชาติแบบเดิม ๆ เปลี่ยนแปลงไป เช่น การดึงน้ำมาใช้ในครัวเรือนถูกตัดขาด การใช้น้ำคลองโดยตรงทำได้ยาก ไม่สามารถลงไปในคลองได้เช่นเดิมมีกำแพงขวางทางลง 2 ค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้น ที่จากเดิมเข็นรถลงไปได้เลย การยกเครื่องสูบน้ำลงไปสูบน้ำเข้าพื้นที่เกษตรต้องเพิ่มกำลังคน ต้องยกข้าม ซองกำแพง 3.มุมมองสะท้อนเรื่องทัศนียภาพ อารมณ์ความรู้สึกของคนกับคลองเปลี่ยนความหมายไป มองเห็นเป็นกำแพงที่เป็นโครงสร้างแข็ง ส่งผลให้ความสัมพันธ์คนกับคลองเปลี่ยนไป 4. เกิดพื้นที่เสี่ยงในชุมชน ด้านการจราจร ในพื้นที่ เช่น ทางลงเข้าบ้าน ขอบทาง ทางร่วม

ทางแยก พื้นที่การเชื่อมของถนนกับสะพาน 5. การก่อสร้างท่อระบายน้ำฝน ป้องกันน้ำไหลเข้าบ้าน เนื่องจากถนน สูงกว่าบ้าน

ดังนั้นในการระดมความคิดเห็น ของพื้นที่วิจัยจึงมีข้อเสนอแนวทางในการแก้ปัญหาผลกระทบจากโครงการนี้ ที่เป็นประโยชน์ของเกษตรกร ชุมชน องค์กร หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ให้มีการดำเนินการ โดย (1) เสนอให้กรมประทาน ควบคุมปริมาณน้ำให้ผ่านคลอง 13 ไม่ต่ำกว่า 250 แต่ไม่เกิน 300 ลบ.ม / วินาที เพื่อสะดวกในการวิดน้ำเข้าพื้นที่เกษตร (2) เสนอทำบ่อพักน้ำที่มีขนาดกว้าง 1.5 ม. x 2.5 ม. (แบบเดิมที่ชาวบ้านใช้อยู่) ก่อนที่จะสูบน้ำเข้าลำรางสาธารณะและสวนเกษตร ต่อไป (3) เสนอทำทางลงคลองเป็นแบบขั้นบันได เพื่อสะดวก และสามารถใช้งานได้ ในบริเวณพื้นที่สาธารณะ เพื่อชาวบ้านได้ใช้ประโยชน์โดยตรงจากคลอง (4) หมู่บ้านควรพัฒนาจุดระบายภายในพื้นที่เนื่องจากพื้นที่หลังก่อสร้างพังกั้นน้ำและเป็นแบบแอ่งกะทะขนาดใหญ่ กรณีฝนตกหนักน้ำท่วมพื้นที่ระบายไม่ทัน (5) จัดทำป้ายจราจร ไฟทาง ทางร่วม ทางแยก ควรทำให้ชัดเจนเพื่อความปลอดภัยของผู้ใช้เส้นทางและประชาชนในพื้นที่ (6) การประสานงานความร่วมมือกับหน่วยงานท้องถิ่น ที่เกี่ยวข้อง ร่วมจัดทำแผนเตรียมความพร้อม รับมือในอนาคตของหมู่บ้าน และพื้นที่ใกล้เคียง (7) มีแผนการจัดการน้ำในระดับชุมชน ท้องถิ่น โดยประชาชนมีส่วนร่วม อย่างแท้จริง

นอกจากนั้นการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ พบเรื่องการปรับตัวของชุมชนในการใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่ศึกษา ซึ่งมีเงื่อนไขปัจจัยอื่น ๆ ที่สำคัญเช่น ที่ดินกว่าครึ่งของพื้นที่ เป็นของเอกชน ราชการ ทำประโยชน์เป็นลักษณะการเช่าที่ ที่ดินที่เป็นของชาวบ้านมีพื้นที่จัดสรรเพื่อการปฏิรูปที่ดิน ที่จัดสรรเอกชน ส่วนใหญ่อยู่ในระหว่างจำนองเนื่องจากผลกระทบต่อเนื่องจากสวนส้มเมื่อปี 2543 ที่ผ่านมา การทำเกษตรในพื้นที่เป็นแบบเกษตรเพื่อการพาณิชย์ เน้นปลูกพืชเชิงเดี่ยว ที่ต้องดูแลเป็นพิเศษ และพร้อมที่จะมีการปรับตัวได้อยู่ตลอดเวลา ขึ้นอยู่กับราคาพืชผลด้านเกษตร ในช่วงนั้น ๆ

อย่างไรก็ตามจากการลงพื้นที่วิจัยเชิงปฏิบัติการในครั้งนี้ นอกจากจะเป็นการเชื่อมความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันแล้ว การศึกษาชุมชนเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญอย่างหนึ่งของชาวบ้าน ที่เห็นการเปลี่ยนแปลงและการปรับตัวในขั้นต้น จะเห็นได้ว่าได้มีการปรับพื้นที่บางส่วนจากการปลูกเชิงเดี่ยวของแต่ละสวน มาปลูกพืชผักสมุนไพร ไร่รับประทานเอง มีการตั้งกลุ่มลดรายจ่ายในครัวเรือน ทำน้ายาเอนกประสงค์ในอย่างน้อย 2 หมู่บ้านนับว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการปรับตัวให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตจริง ๆ และสามารถใช้ประโยชน์ในที่ดินตลอดจนได้เสนอแนวทางการบริหารจัดการน้ำอย่างมีส่วนร่วมสู่ความยั่งยืนที่แท้จริง

บทที่ 1 บทนำ

ความสำคัญของปัญหา ความเป็นมา

ทุ่งรังสิต เป็นที่ราบลุ่มเป็นอู่ข้าวอู่น้ำของจังหวัดปทุมธานีมาตั้งแต่อดีตกาล มีระบบคลองเชื่อมโยงน้ำต่อเนื่องและเป็นระบบ มาตั้งแต่สมัยรัชการที่ 5 ตำบลนพรัตน์ อ.หนองเสือ จ.ปทุมธานี เป็นพื้นที่รอยต่อกับจังหวัดสระบุรี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และจังหวัดนครนายก โดยมีคลอง 13 คลองสกัด 5 เป็นแนวแบ่งพื้นที่การปกครองระหว่างพื้นที่ มีคลองหลักสำคัญ ๆ ประกอบด้วย คลอง 12 คลอง 11 ซึ่งเป็นแหล่งน้ำตามธรรมชาติที่เชื่อมต่อพื้นที่เกษตรกรรม ใน 8 หมู่บ้าน จำนวน 1,242 ครัวเรือน ประชากรรวม 4,325 คน (ข้อมูล อบต.นพรัตน์ ปี พ.ศ.2556) ร้อยละ 80 ทำอาชีพเกษตรกรรม ทำนา ทำสวนผลไม้ สวนผัก เลี้ยงปลา เลี้ยงกุ้ง โดยมีระบบโครงข่ายน้ำที่เอื้อต่อการผลิตตลอดทั้งปี จนเป็นแหล่งพื้นที่ที่มีความมั่นคงทางอาหารที่สมบูรณ์แห่งหนึ่งของจังหวัดปทุมธานี

จากสถานการณ์น้ำท่วมใหญ่ของประเทศไทย ปี พ.ศ.2554 ที่ผ่านมามีพื้นที่บางส่วนของตำบลนพรัตน์ อ.หนองเสือ ได้รับผลกระทบไม่มากนัก เนื่องจากพื้นที่บริเวณดังกล่าวมีลักษณะเป็นที่ราบสูง และมีระบบโครงข่ายน้ำในพื้นที่ที่ดี ตลอดจนหน่วยงานและประชาชนในพื้นที่เห็นถึงความสำคัญของระบบน้ำตามธรรมชาติ ไม่มีการสร้างสิ่งกีดขวางทางน้ำ ทำให้พื้นดังกล่าวมีศักยภาพ สามารถระบายน้ำผ่านคลองย่อยต่างๆ ได้อย่างรวดเร็ว

นอกจากนั้น พื้นที่ตำบลนพรัตน์ มีคลอง 13 เป็นคลองรับปริมาณน้ำเกินบางส่วน จากในพื้นที่ จ.สระบุรี จ.พระนครศรีอยุธยา และจังหวัดนครนายก เพื่อเชื่อมต่อผ่านไปยังสถานีสูบน้ำคลองรังสิตประยูรศักดิ์ ที่มีสถานีสูบน้ำขนาดใหญ่ ของกรมชลประทาน เชื่อมต่อน้ำไปลงแม่น้ำบางปะกง ไหลลงสู่ทะเลตามธรรมชาติ

ด้วยเหตุดังกล่าวจึงได้มีการแก้ไขปัญหาระงับของรัฐบาลตามแนวทางการจัดการน้ำที่เป็นไปเพื่อการระบายน้ำ ป้องกันน้ำท่วม จากเหตุการณ์น้ำท่วม พ.ศ.2554 โดยสนับสนุนโครงการและแผนงานนโยบายในการพัฒนาพื้นที่แหล่งน้ำต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง โครงการก่อสร้างแนวคันกันน้ำ (กำแพงกันน้ำ/ยกระดับถนน) จากเดิมขึ้นอีก 1.5 เมตร ตลอดคลอง 13 ระยะทางยาว 11 กิโลเมตร และคลองสกัดห้า ในพื้นที่นพรัตน์ ประมาณ 8 กิโลเมตร (ดำเนินการโดยกรมทางหลวงชนบท) นอกจากนี้มีการก่อสร้างประตูระบายน้ำคลอง 12 เพิ่ม 1 ประตู (โดยกรมชลประทาน) ตามนโยบายและงบประมาณโครงการเร่งด่วนเพื่อป้องกันน้ำท่วมในสมัยรัฐบาล (น.ส.ยิ่งลักษณ์ ชินวัตร)

ทั้งนี้โครงการดังกล่าว ยังเชื่อมโยงและรองรับการบริหารจัดการน้ำ ตามนโยบายโครงการบริหารจัดการน้ำเพื่อป้องกันอุทกภัย โครงการเงินกู้ 3.5 แสนล้าน พื้นที่ฝั่งตะวันออกเพื่อรองรับน้ำ 300 -400 ลบ.ม/วินาที ไหลผ่านมายังพื้นที่ผ่านคลอง13 ของ อ.หนองเสืออย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

ซึ่งโครงการดังกล่าว ชาวบ้านในพื้นที่ยังไม่ได้รับข้อมูลข่าวสารที่กว้างขวาง ชัดเจน ชาวบ้านในพื้นที่จึงได้มีการติดตาม และให้ความสำคัญต่อบทบาทนโยบายที่จะส่งผลกระทบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อพื้นที่ภาคเกษตรกรรม ที่อยู่อาศัย ที่สำคัญยังเกิดความไม่มั่นใจในปัจจัยการผลิต (น้ำ) ที่เชื่อมต่อภาคเกษตรกรรมได้อย่างเป็นธรรมชาติ เพราะปัจจุบันได้มีความพยายามสร้างกลไกควบคุม ที่ไม่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การใช้ น้ำของชาวบ้านในพื้นที่ ซึ่งเป็นปัจจัยการผลิตด้านเกษตรกรรมและการใช้ที่ดิน แต่โครงการดังกล่าวเป็นไปเพื่อการระบายน้ำป้องกันน้ำท่วม โดยไม่คำนึงถึงผลกระทบต่อวิถีชีวิต การใช้ประโยชน์ในที่ดินที่เปลี่ยนแปลงไปในอนาคต

ดังนั้น คณะผู้ศึกษาวิจัยได้มีการจัดทำโครงการ วิจัยเชิงปฏิบัติการการปรับตัวของชุมชนต่อการเปลี่ยนแปลงในการใช้ประโยชน์ในที่ดิน กรณีศึกษาพื้นที่ตำบลนพรัตน์ อ.หนองเสือ จ.ปทุมธานี ขึ้นเพื่อศึกษาสถานการณ์ การเปลี่ยนแปลงด้านที่ดิน ผลกระทบของพื้นที่ การเปลี่ยนแปลงในการใช้ประโยชน์ในที่ดิน ที่ส่งผลกระทบด้านเกษตรกรรมธรรมชาติ และศึกษาแนวทางการจัดการผลกระทบที่เกิดขึ้นในพื้นที่ จากข้อมูล ข้อเสนอที่เกิดขึ้น ตลอดจนแนวทางของชุมชนต่อการก่อสร้างและการปรับปรุงแบบระบบน้ำเข้าพื้นที่ชุมชนและที่เกิดขึ้นจากโครงการฯ

การศึกษาในครั้งนี้ มุ่งเน้นผลที่เกิดขึ้นในพื้นที่เรื่องข้อมูลสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงด้านที่ดินของชาวบ้านที่เกิดขึ้นจากโครงการนโยบายของรัฐบาล การมีส่วนร่วมของชุมชนในโครงการ ฯ การปรับตัวของชาวบ้านในพื้นที่เกษตรกรรม ตลอดจนแนวทางพึ่งตนเองของชาวบ้านที่จะรักษาความสำคัญของพื้นที่เกษตรกรรมของจังหวัดปทุมธานี ตลอดจนผลกระทบที่เกิดขึ้นในพื้นที่ จากข้อมูล ข้อเสนอที่เกิดขึ้น เพื่อหาแนวทางข้อเสนอของชุมชนต่อการก่อสร้างและการปรับปรุงแบบระบบน้ำเข้าพื้นที่ชุมชนและอื่น ๆ ให้เกิดผลกระทบน้อยที่สุด และสนับสนุนกิจกรรมต่าง ๆ ให้เหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพพื้นที่อย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสถานการณ์และการเปลี่ยนแปลงด้านที่ดินของชาวบ้านที่เกิดขึ้นจากโครงการป้องกันน้ำท่วมปี 2554 ตามนโยบายเร่งด่วน และโครงการการจัดการน้ำ 3.5 แสนล้าน ของรัฐบาล
2. เพื่อศึกษาผลกระทบของพื้นที่ การเปลี่ยนแปลง ในการใช้ประโยชน์ในที่ดิน ที่ส่งผลกระทบด้านเกษตรกรรมธรรมชาติของชาวบ้านในพื้นที่ ที่เป็น แหล่งผลิตข้าวที่สำคัญของจังหวัดปทุมธานี
3. เพื่อศึกษาแนวทางการจัดการผลกระทบที่เกิดขึ้นในพื้นที่ จากข้อมูล ข้อเสนอ ที่เกิดขึ้น แนวทางของชุมชนต่อการก่อสร้างและการปรับปรุงแบบระบบน้ำเข้าพื้นที่ชุมชน

แนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดเกี่ยวกับการปรับตัวของชุมชน

การปรับตัวของมนุษย์ของมนุษย์มีพฤติกรรมที่หลากหลาย ซึ่งการปรับตัวจะเกิดขึ้นเมื่อบุคคล หรือชุมชนได้รับผลกระทบจากภายนอกชุมชน ส่วนใหญ่ ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงจากภายนอก หรือความเจริญที่ขยายเข้าสู่ชุมชน ซึ่งแต่ละชุมชนจะมีรูปแบบที่แตกต่างกันออกไปตามเงื่อนไข องค์ประกอบของชุมชน เช่น ความเชื่อ ค่านิยม ขนบธรรมเนียมประเพณี วิถีชีวิตความเป็นอยู่ ผู้นำองค์กร และบริบทของชุมชนนั้น ๆ ซึ่งเมื่อชุมชนยอมรับสิ่งใหม่ ๆ เกิดการคล้อยตาม และมีการผสมกลมกลืนกับภายนอก

อมรา พงศาพิชญ์ (2545) ศึกษาการปรับตัวทางสังคม โดยพบว่า การปรับตัวทั่วไปมักใช้ในความหมายของการปรับเปลี่ยนส่วนใดส่วนหนึ่งหรือหลายส่วน เพื่อให้ความสัมพันธ์ลงตัวทั้งทางด้านชีวภาพ และการปรับตัวทางด้านสังคมวัฒนธรรม ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสภาพแวดล้อมรอบตัว และแหล่งที่อยู่อาศัย โดยทั่วไปพิจารณาจากการเปลี่ยนแปลงเพื่อจัดระบบความสัมพันธ์ให้สอดคล้องกัน การปรับตัวของมนุษย์เพื่อให้สัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมเป็นความสัมพันธ์ที่เหมาะสมมีดุลยภาพ และหรือการปรับสภาพแวดล้อม เพื่อให้เข้ากับสภาพของมนุษย์ การปรับตัวเกิดจากการสนองตอบต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจนถึงจุดพอดีของคนใน ทำให้เกิดแนวคิดในเรื่องวัฒนธรรมพื้นบ้าน หรือวัฒนธรรมท้องถิ่น เกิดการสร้างสมความรู้ และประสบการณ์เกิดเป็นภูมิปัญญา ถ่ายทอดจากอีกรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง ความพอดี และสอดคล้องของวัฒนธรรม พื้นบ้าน และวิถีชาวบ้านต่อสภาพแวดล้อม จะคงอยู่จนกว่าจะมีวัฒนธรรมใหม่แปลกปลอมเข้ามา สมาชิกในสังคมจะตอบรับ หรือปฏิเสธในลักษณะต่าง ๆ

สุวารีย์ ศรีปฐนะ (2541) ศึกษาการปรับตัวของชุมชนต้องอาศัยองค์ประกอบ 2 ประการ ประกอบด้วย (1) มรดกทางภูมิปัญญา หรือความรู้ในชีวิตจริงที่มีอยู่ในชุมชนมาแต่ดั้งเดิม และสืบทอดเป็นประสบการณ์ การเรียนรู้แก่คนรุ่นต่อ ๆ มาโดยลำดับ (2) การพัฒนาสมัยใหม่ ที่เน้นให้เป็นการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยชุมชนที่สามารถนำองค์ประกอบทั้งสองมาประสานกัน เพื่อให้เกิดคุณค่า และถ่ายทอดให้เกิดการเรียนรู้แก่คนในชุมชน จนสามารถปรับตัวอยู่ในสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในยุคนี้ได้ จึงเป็นชุมชนเข้มแข็ง ส่วนสังคมที่ขาดการปรับตัวไม่สามารถประยุกต์ใช้องค์ประกอบทั้งสองอย่างเหมาะสมก็กลายเป็นชุมชนอ่อนแอพึ่งตนเองไม่ได้

ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร (2542) ศึกษาชุมชนที่ต้องปรับตัวเพื่อการดำรงอยู่ โดยต้อง (1) เน้นการพัฒนาแบบกลุ่ม การร่วมมือช่วยเหลือซึ่งกันและกันเพื่อคงความเป็นชุมชนไว้ (2) ต้องเน้นการสร้างจิตสำนึกแบบชุมชนให้เกิดขึ้นด้วยการหันกลับไปเน้นเรื่องประสบการณ์ร่วม เช่น ประวัติศาสตร์หมู่บ้าน วัฒนธรรม

หมู่บ้าน เพื่อสร้างความรัก ความภาคภูมิใจ และวางแผนในวัฒนธรรมของตนเอง (3) ต้องมีกระบวนการผลิตซ้ำ หรือต่อยอดซ้ำจิตสำนึกแบบชุมชนผ่านปัญญาชนท้องถิ่น เพื่อสืบทอดจิตสำนึกของชุมชนจากรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่ง (4) ต้องมีการรวมกลุ่มรวมตัวกันของชาวบ้านในรูปของการจัดองค์กร เช่น สหกรณ์ สมาพันธ์ เพื่อเป็นสื่อกลางในการติดต่อ ต่อบริการกับสถาบันภายนอกชุมชน (5) มีการประสานทางด้านวัฒนธรรมระหว่างหมู่บ้านกับหมู่บ้าน และระหว่างหมู่บ้านกับบุคคลอื่น ๆ ในสังคมและต่างสังคม เพื่อสร้างเครือข่ายในการแลกเปลี่ยน เรียนรู้ซึ่งกันและกัน และ (6) ชุมชนจะต้องมีความสัมพันธ์ และใกล้ชิดกับธรรมชาติ ดูแลรักษาจะช่วยคงความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชนไว้ได้

ยศ สันตสมบัติ (2546) พบว่า รูปแบบการปรับตัวของชุมชนในปีการผลิตยี่สิบปีที่ผ่านมา ใน 4 ชุมชน มีกระบวนการปรับตัวของชาวนาใน 3 ลักษณะหลัก คือ 1) การปรับตัวภายใต้วิถีชีวิตในภาคการเกษตร ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงระบบการผลิต 2) การปรับตัวตามสถานการณ์ในปัจจุบัน กล่าวคือ ชาวนาส่วนใหญ่มีความยืดหยุ่นหลากหลายในการประกอบอาชีพค่อนข้างมาก 3) การปรับวิถีชีวิตไปสู่นอกภาคการเกษตร นอกจากนั้น งานศึกษานี้ ยังพบว่า การปรับตัวของชาวนาในระบบทุนนิยม มีกระบวนการปรับตัวเกิดขึ้นจากเงื่อนไขของการเปลี่ยนแปลงการทำเกษตรกรรมจากสังคมพื้นบ้าน เข้าสู่สังคมเกษตรกรรมแบบใหม่ เกิดจากการสื่อสาร ค่านิยม เครื่องจักรกล และกระแสโลกาภิวัตน์ ส่งผลให้ชาวนาปรับตัวยืดหยุ่น สามารถทำให้เห็นรูปแบบที่คล้ายคลึงกัน หรือปรับตัวเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจที่มีตลาดมากขึ้น

สรุปแนวคิดเกี่ยวกับการปรับตัวของชุมชนเมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลง ไม่ว่าจะมีความสาเหตุมาจากส่วนใดก็ตาม คนในชุมชนนั้นต้องหาทางออกให้ตนเองโดยการปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ซึ่งการปรับตัวก็เพื่อที่จะให้เกิดความสมดุลระหว่างชุมชนกับสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ เพื่อให้ชุมชนนั้นยั่งยืน จะเป็นการใช้การปรับตัวด้วยวิธีใดนั้นย่อมขึ้นอยู่กับคนในชุมชนจะเป็นผู้เลือกรูปแบบของการปรับตัวเอง การศึกษาการปรับตัวของชุมชนจำเป็นต้องศึกษาอดีต หรือประวัติศาสตร์ของชุมชนด้วย เพื่อเห็นการเปลี่ยนแปลง และการปรับตัวว่า เป็นอย่างไร เช่น ในด้านการผลิต เทคโนโลยีการผลิต วิธีการ รวมทั้งระบบชลประทาน

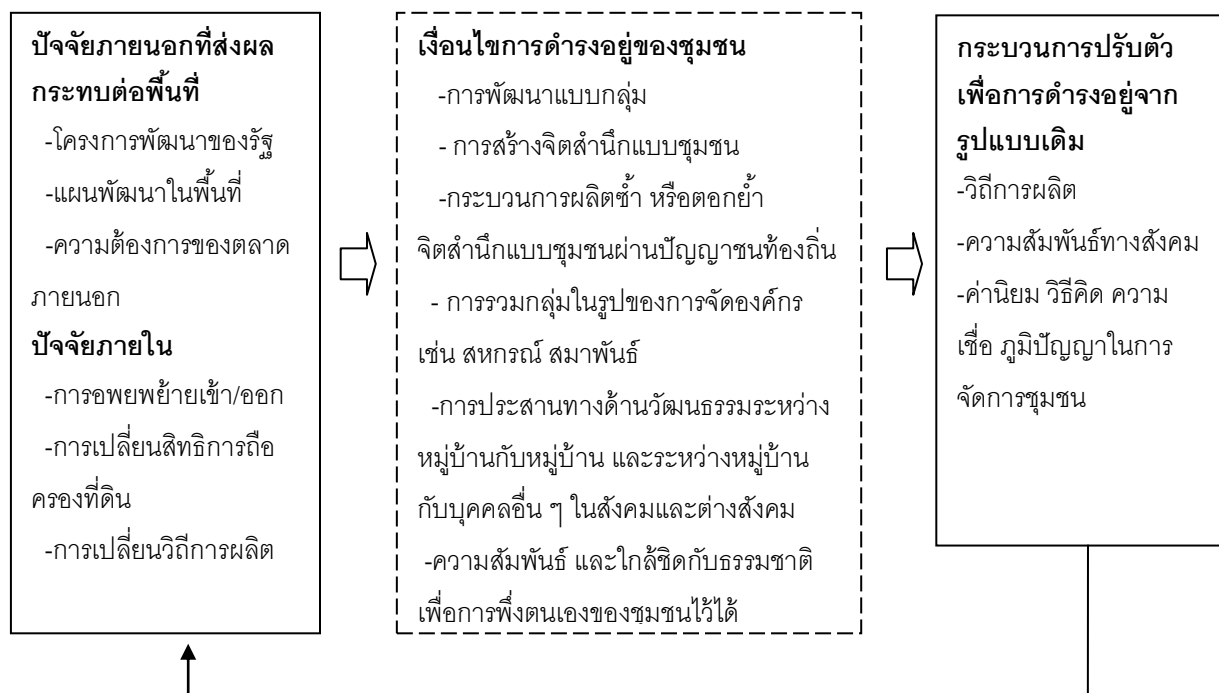
กรอบแนวคิดในการวิจัย

การจัดการน้ำเพื่อป้องกันน้ำท่วม ตามนโยบายและงบประมาณเร่งด่วนของรัฐบาล (ยิ่งลักษณ์ ชินวัตร) ตามแนวทางการจัดการน้ำที่เป็นไปเพื่อการระบายน้ำ ป้องกันน้ำท่วม ในลักษณะปี 2554 สนับสนุนโครงการและแผนงานนโยบายในการพัฒนาพื้นที่แหล่งน้ำต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง โครงการสร้างแนวคันกันน้ำ (กำแพงกันน้ำ/ยกระดับถนน) จากเดิมขึ้นอีก 1.5 เมตร ตลอดคลอง 13 ระยะทาง 11

กิโลเมตร และคลองสกัฒา ในพื้นที่นพรตน์ ประมาณ 8 กิโลเมตร โดย กรมทางหลวงเป็นผู้ดำเนินการ นโยบายดังกล่าวส่งผลกระทบตอพื้นที่โดยเฉพาะที่ดินในตำบลนพรตน์ ได้สร้างความเดือดร้อนต่อวิถีชีวิต อาชีพ การป้องกันภัยจากธรรมชาติที่ไม่อาจสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการ เกษตรกรรมของชาวบ้าน การให้ความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมเปลี่ยนไป ก่อให้เกิดความไม่มั่นใจในปัจจัยการผลิตที่เอื้อต่อภาคเกษตรกรรม ซึ่งส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงการใช้ ประโยชน์ที่ดินที่อาจไม่สมดุลขึ้นในอนาคต นอกจากนั้นพื้นที่ดังกล่าวยังเป็นพื้นที่รองรับนโยบายการ บริหารจัดการน้ำเพื่อป้องกันอุทกภัย ฝั่งตะวันออก ตามโครงการเงินกู้ 3.5 แสนล้าน จำนวนประมาณ 300 - 400 ลบ.ม ผ่านมายังพื้นที่ผ่านคลอง อ.หนองเสืออย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

ดังนั้น เพื่อรับมือกับผลกระทบที่เกิดขึ้น ในพื้นที่จึงน่าจะต้องพัฒนาระบบการเรียนรู้ เตรียมความ พร้อม และพัฒนากลไกการมีส่วนร่วมในพื้นที่เพื่อเท่าทันกรณีปัญหาที่อาจจะเกิดขึ้น รวมไปถึงเกิดข้อเสนอ แนวทางการจัดการปัญหาที่ให้ความสำคัญกับการจัดการปัญหาของพื้นที่ที่คำนึงถึงสำคัญของ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมกับพื้นที่

สรุปกรอบแนวคิด

ผลของการศึกษาในครั้งนี้จะเป็นการรวบรวม ข้อเสนอการจัดการร่วมในด้านทรัพยากรที่สอดคล้องเหมาะสมกับวิถีชีวิตของพื้นที่ และการปรับตัว ระหว่างรัฐ(นโยบาย) ชาวบ้าน คำนึงถึงพื้นที่ อาชีพของท้องถิ่นนั้น ๆ

งานวิจัยนี้จึงต้องการศึกษาถึง

(1) สถานการณ์ข้อมูลพื้นที่ การใช้ประโยชน์ของที่ดิน การใช้ทรัพยากรที่เป็นปัจจัยการผลิตร่วมกัน เป็นอย่างไร ความเป็นมาและพัฒนาการการใช้ที่ดินของชาวบ้านด้านเกษตรกรรมและอื่น ๆ

(2) ข้อมูลพื้นที่โครงการฯ ผลกระทบ และปัญหาผลกระทบที่เกิดจากการพัฒนาที่มุ่งเน้นเพื่อแก้ไขปัญหาน้ำท่วมของรัฐบาล จะส่งผลกระทบอย่างไร โดยมีปัจจัย เงื่อนไขใดบ้างที่ทำให้เกิดความขัดแย้ง

(3) แนวทางที่จะปรับตัวเพื่อดำรงไว้ซึ่งพื้นที่เกษตรกรรมเป็นแหล่งความมั่นคงทางอาหาร ความหมายและลักษณะการปรับตัวของชาวบ้านที่ผ่านมา

โดยมีกระบวนการศึกษาวิจัยในเชิงปฏิบัติการการปรับตัวของชุมชนต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมที่ส่งผลในการใช้ประโยชน์ในที่ดิน โดยการศึกษากลุ่มเป้าหมาย ชุมชนที่ได้รับผลกระทบ พื้นที่ หมู่ 1 และ หมู่ 2 ต.นพรัตน์ อ.หนองเสือ จ.ปทุมธานี พื้นที่ ม. 4 หนองหมู อ.วิหารแดง จ. สระบุรี

วิธีการดำเนินการวิจัย

แนวทาง/ขั้นตอนการดำเนินงาน ซึ่งมีรายละเอียดเกี่ยวกับสมมุติฐานการวิจัย พื้นที่ที่ศึกษา และวิธีการวางแผนการดำเนินงานรวมทั้งวิธีดำเนินการวิจัย (Research Methodology) วิธีการเก็บข้อมูล ใจหาย การวิจัยการศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการการปรับตัวของชุมชนต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมที่ส่งผล ในการใช้ประโยชน์ในที่ดิน โดยวิธีและกระบวนการดังนี้

1. รวบรวมข้อมูลพัฒนาการการใช้ประโยชน์ที่ดินด้านเกษตรกรรม กิจกรรมวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ ตลอดจนการใช้ประโยชน์ในที่ดินด้านการเกษตรและที่อยู่อาศัย และการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาของรัฐ และ ต่อการเปลี่ยนแปลง สภาพแวดล้อมที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน

2. การศึกษาชุมชน ลงพื้นที่พูดคุย ประชุมกลุ่มย่อย ถึงความสามารถของการใช้ประโยชน์ในที่ดิน อย่างมีคุณค่ามีระบบการผลิตแบบยั่งยืน การมีพัฒนาคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ที่ดี เป็นพื้นที่ต้นแบบ ในการรักษาพื้นที่ความมั่นคงทางด้านอาหาร ที่สอดคล้องกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้อย่าง สมดุล

3. เวทีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพิ่มพูนประสบการณ์ ถ่ายทอดภูมิปัญญา และการประสานความร่วมมือของท้องถิ่น ในการจัดการน้ำที่มีอยู่ของชุมชน และระบบการจัดการน้ำเพื่อป้องกันน้ำท่วมของ รัฐบาล ที่ส่งผลกระทบต่อชุมชนในพื้นที่ภาคเกษตร วิถีชีวิต และการประกอบอาชีพในการใช้น้ำเป็นปัจจัย

4. ศึกษาเชิงลึกในพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบโดยตรง จากโครงการแนวคันกั้นน้ำ โครงการยกระดับ ถนน โครงการผันน้ำป้องกันน้ำท่วมในพื้นที่ตำบลหนองเสือ พื้นที่ต่อเนื่อง ที่ได้รับผลกระทบ

5. จัดทำข้อมูล แบบสอบถาม สัมภาษณ์กลุ่ม ข้อคิดเห็น ผลดี ผลเสีย และเวทีหาแนวทางการใช้ประโยชน์ร่วมกันของพื้นที่อย่างเป็นธรรม ตลอดจนข้อเสนอการดูแลของผู้ที่เสียสละ พื้นที่เพื่อประโยชน์ของชาติ โดยคำนึงถึงกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นสำคัญ

6. เวทีสรุปผล สังเคราะห์ หาแนวทาง แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ผู้การเชื่อมโยงเครือข่ายพื้นที่ เครือข่ายสังคม ประชาสังคม ตลอดจนเป็นกรณีศึกษาในการพัฒนาต่าง ๆ ในระดับนโยบาย ที่สำคัญและสอดคล้องกับวิถีชีวิต อาชีพ และความเป็นอยู่ ของประชาชน ตลอดจน มีการเตรียมความพร้อมในการปรับตัว และใช้ประโยชน์ในที่ดิน

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาทำความเข้าใจในสถานการณ์ปัญหาที่ดินที่เกิดขึ้นอย่างมีพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ผ่านวิธีคิด และสถานการณ์ของชุมชน การศึกษาครั้งนี้จึงใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ซึ่งเป็นการวิจัยที่นำแนวคิด 2 ประการมาผสมผสานกัน คือ การปฏิบัติการ (Action)¹ ซึ่งหมายถึงกิจกรรมที่โครงการวิจัยจะต้องดำเนินการ และคำว่า การมีส่วนร่วม (Participation) อันเป็นการมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องของทุกฝ่ายที่เข้าร่วมกิจกรรมวิจัย ในการวิเคราะห์สภาพปัญหาหรือสถานการณ์อันใดอันหนึ่ง แล้วร่วมในกระบวนการตัดสินใจและการดำเนินการจนกระทั่งสิ้นสุดการวิจัย ซึ่งจะเป็นวิธีการสำคัญที่จะให้ผู้ถูกวิจัยหรือชาวชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการวิจัย² นับตั้งแต่การระบุปัญหาของการดำเนินการ การช่วยให้ข้อมูล และการช่วยวิเคราะห์ข้อมูล ตลอดจนช่วยหาวิธีแก้ไขปัญหาก็หรือส่งเสริมกิจกรรมนั้น ๆ กระบวนการวิจัยจึงดำเนินไปในลักษณะของการแลกเปลี่ยนความเห็นระหว่างชาวบ้านกับผู้วิจัย³

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมจะเป็นวิธีการของการวิจัยที่พยายามศึกษาชุมชน โดยเน้นการวิเคราะห์ปัญหา หาแนวทางในการแก้ไขปัญหา วางแผนและดำเนินการตามแผนในการแก้ไข รวมทั้งการดำเนินการประเมินผล โดยสมาชิกชุมชนต้องเข้าร่วมด้วย เพื่อส่งเสริมให้ชุมชนได้เกิดการเรียนรู้ ได้พัฒนาตนเอง ในการทำงานพัฒนา⁴ และถือเป็นกลยุทธ์ที่สะท้อนให้เห็นถึงการเดินทางไปสู่การพัฒนา

¹ สุภาภรณ์ จันทวานิช, การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2531), หน้า 67

² สุริยา วีรวงศ์, การศึกษาสังคมและเศรษฐกิจของชุมชนในพื้นที่แนวกันชนของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง, (กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยสังคมแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538), หน้า 89.

³ กมล สุตประเสริฐ, การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของผู้ปฏิบัติงาน, (กรุงเทพฯ: สำนักงานโครงการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์, 2537), หน้า 7.

⁴ ขนิษฐา กาญจนสินนท์, โครงสร้างและการเข้าถึงเครือข่ายเศรษฐกิจนอกระบบในชนบท, (วิทยานิพนธ์ปริญญาพัฒนศึกษาศาสตร์ มหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร, 2536)

(Journey of Development) ที่สร้างการเปลี่ยนแปลงจากกระบวนการวิจัย ที่ใช้แนวทางความร่วมมือ (Collaborative Approach) ระหว่างนักวิจัยกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) ⁵

ขอบเขตพื้นที่การศึกษา

1. พื้นที่ศึกษาเชิงลึก ม.1 บ้านวังศาลา, ม.2 บ้านเกาะแหม ตำบลนพรัตน์ อ.หนองเสือ จ.ปทุมธานี
2. พื้นที่ศึกษาเชิงเปรียบเทียบ ม.4 บ้านหนองหมู ต.วิหารแดง อ.หนองแค จ.สระบุรี

ขอบเขตด้านเนื้อหาและพื้นที่ศึกษา การศึกษาในพื้นที่จะถูกกำหนดเป็นตัวอย่างแบบเจาะจง หรือแบบมีจุดมุ่งหมาย (theoretical sampling) เพื่อศึกษากระบวนการปรับตัวของชุมชน ตอบโจทย์การวิจัย คือ การศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการการปรับตัวของชุมชนต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมที่ส่งผล ในการใช้ประโยชน์ที่ดิน

กระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูล

1. ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง (documentary) เป็นการสำรวจข้อมูลเบื้องต้นเพื่อช่วยในการวิเคราะห์ โดยข้อมูลจากทางราชการ เอกสารในระดับท้องถิ่น แหล่งเอกสารทางวิชาการทั่วไปของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องโครงการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง

การวิเคราะห์ในเชิงเอกสาร เป็นการวิเคราะห์รายงานจากข้อมูลที่ถูกเรียบเรียงไว้ เช่น ด้านนโยบาย และมาตรการทางสังคมของรัฐ นโยบายการจัดการที่ดินที่ผ่านมา รายงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2. การเก็บข้อมูลภาคสนาม (field research) เป็นการรวบรวมข้อมูลพัฒนาการการใช้ประโยชน์ที่ดินด้าน เกษตรกรรมกรรม กิจกรรมที่ได้มีการดำเนินงานเนินการที่ผ่านมา เพื่อค้นหาศักยภาพพื้นที่ชุมชนที่สามารถพึ่งตนเอง ต่อการเปลี่ยนแปลง สภาพแวดล้อมที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน โดยการศึกษาถึงกระบวนการมีส่วนร่วม ความเข้มแข็งองค์กรชุมชนพึ่งตนเอง และสามารถการใช้ประโยชน์ที่ดินอย่างมีคุณค่ามีระบบการผลิต

แบบยั่งยืน เสนอทางเลือกของการพัฒนาคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่พื้นที่ต้นแบบในการรักษาพื้นที่ความมั่นคงทางด้านอาหาร ที่สอดคล้องกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ปรับเปลี่ยนไปได้ อย่างสมดุลกำหนดวิธีการดังนี้

2.1 เป็นการสำรวจข้อมูลพื้นฐานให้รู้ถึงข้อมูลชุมชนที่จะศึกษารายครัวเรือนเพื่อนำมาวิเคราะห์ ได้แก่ การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามจากกลุ่มประชากรตัวอย่างด้วยแบบสอบถาม

⁵ นิตยา เงินประเสริฐศรี, “การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม,” วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ 2 : 7 (กรกฎาคม-ธันวาคม, 2544): หน้า 61-62

ตารางที่ 1.1 แสดงกลุ่มตัวอย่าง การเก็บข้อมูลจากแบบสอบถาม

กลุ่มตัวอย่างเป้าหมาย	เครื่องมือ	ประเด็นในแบบสอบถาม
ม.1 วังศาลา 288 ครัวเรือน	แบบสอบถาม	ส่วนที่ 1.ข้อมูลพื้นฐาน
ม.2เกาะแหม 258 ครัวเรือน		ส่วนที่ 2.การถือครองที่ดินการใช้ประโยชน์ สถานการณ์ปัญหา
ม.4 บ้านหนองหมู 168 ครัวเรือน(ผังนอกพนักงันน้ำ)		ส่วนที่ 3.ความคิดเห็นต่อโครงการจัดการน้ำ ผลกระทบที่เกิดขึ้น ส่วนที่ 4.แนวทางการจัดการที่ดิน และพื้นที่เกษตรกรรมใน อนาคต
	รวม	เก็บแบบสอบถามรวมพื้นที่ 378 ชุด ร้อยละ 73

ผู้ศึกษาได้ลงเก็บข้อมูล การอธิบายและให้คำแนะนำกรณีที่มีผู้ตอบแบบสอบถามมีข้อสงสัย เชื่อมโยงในเชิงคุณภาพ

2.2 การสัมภาษณ์ทั่วไปแบบไม่เป็นทางการ กำหนดประเด็นแบบกว้าง ๆ (interview guide) การสัมภาษณ์เจาะลึกของกลุ่มเป้าหมาย ผู้ที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์กลุ่ม (focus groups) ในกลุ่ม (1) ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย องค์การเกี่ยวข้อง หน่วยงานท้องถิ่น และ (2) ช่างชุมชนในพื้นที่ แกนนำชุมชน คนเก่า คนแก่ ชาวบ้าน เกษตรกร โรงเรียน วัด ฯ

2.3 จัดเวทีร่วมกับกลุ่มเป้าหมาย เน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ ส่วนเสีย ในโครงการฯ ป้องกันท่วม เวทีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพิ่มพูนประสบการณ์ ถ่ายทอดภูมิปัญญา และการประสานความร่วมมือของท้องถิ่น ในการร่วมกันกำหนดพื้นที่ การใช้ประโยชน์ที่ดินด้านเกษตรกรรมที่เหมาะสม เช่น การจัดทำผังพื้นที่เกษตรในพื้นที่ การบริหารจัดการน้ำและใช้ประโยชน์ ให้สอดคล้องตามความเหมาะสมของชาวบ้านในพื้นที่

2.4 การสังเกตแบบมีส่วนร่วม โดยการลงพื้นร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ตามวิถีชีวิตชุมชนเพื่อศึกษาชุมชนเรียนรู้วิถีชีวิตของกลุ่มเป้าหมาย

2.5 การเข้าร่วมประชุม สัมมนา ทั้งส่วนภาครัฐและเอกชนตามโครงการแก้ไขปัญหาทั่วมเพื่อศึกษาแนวคิด ข้อคิดเห็นต่อโครงการฯพัฒนาทั้งภาครัฐ เอกชน และชุมชน

2.6 การบันทึกจากพื้นที่ ภาคสนาม ในการลงชุมชน ร่วมกิจกรรม บันทึกภาพ เสียง และหรือเวทีต่าง ๆ ตามความเหมาะสม รวมถึงศึกษาจากพื้นที่นำร่อง ูปธรรมการจัดประโยชน์ที่ดินของพื้นที่ การวิเคราะห์ เชื่อมโยงข้อมูลการใช้พื้นที่อย่างยั่งยืน สอดคล้องวิถีชีวิต เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของพื้นที่ ตลอดจนการเชื่อมโยงเครือข่ายต่าง ๆ ในพื้นที่ / ยกระดับงานพื้นที่รูปธรรมนำร่องเป็น ข้อเสนอเชิงนโยบายต่อรัฐ ชุมชนจัดการตนเองในการการประโยชน์ที่ดินและการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำอย่างยั่งยืน ที่เป็นปัจจัยสำคัญต่อพื้นที่เกษตรกรรมอย่างยั่งยืน

2.7 วิเคราะห์ข้อมูลแบบสอบถาม จากการประมวลผลข้อมูลโดยใช้โปรแกรม SPSS และใช้วิธีการตีความ (Interpretive Approach) จากข้อมูลเชิงคุณภาพ การวิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงเหตุและผลขององค์ประกอบ (Components) ต่าง ๆ ในการปรับตัวต่อผลกระทบโครงการฯ

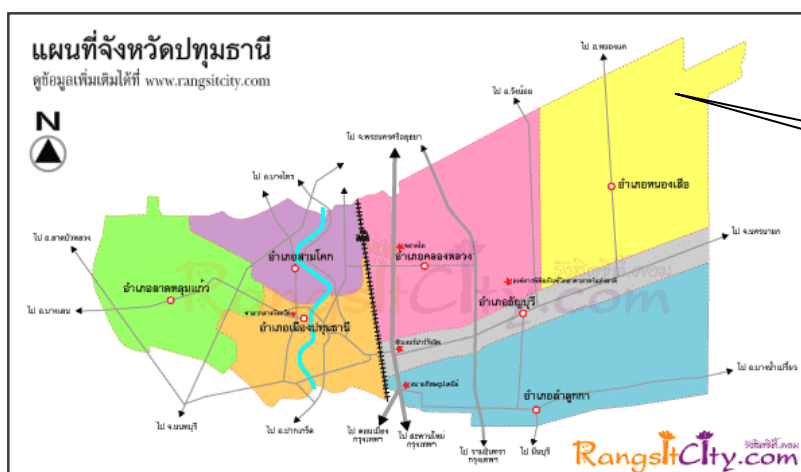
2.8 นำเสนอข้อมูล (key informant) ข้อเท็จจริงในพื้นที่เป้าหมายหลัก และพื้นที่เป้าหมายรอง องค์กรหน่วยงานที่เกี่ยวข้องตามระดับความสำคัญและความสอดคล้องของข้อมูลนั้น ๆ เพื่อการตรวจสอบข้อมูลร่วม มีเสนอหลายรูปแบบทุกฝ่ายร่วมเสนอ โดยประชุมพัฒนาระบบการมีส่วนร่วมจากชาวชุมชน และแลกเปลี่ยนความคิดเห็น เห็นเกี่ยวกับข้อมูลจากการรวบรวมเบื้องต้น รับฟังปัญหาความต้องการข้อเสนอแนะทาง ในการการศึกษา

3.การปฏิบัติการเพื่อค้นหาทางเลือกในการปรับตัวของชุมชนที่สอดคล้องกับระบบนิเวศน์ที่เปลี่ยนแปลงไป โดยเลือกการทำงานที่เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน ในลักษณะการระดมความคิดเห็น ประชุมกลุ่มย่อย (focus groups) เพื่อการปรับตัว อาชีพ และการจัดการโดยชุมชนอย่างยั่งยืน

ผลที่คาดว่าจะได้รับเมื่อการดำเนินงานเสร็จสิ้นที่เป็นรูปธรรม และตัวชี้วัดความสำเร็จของโครงการ

1. ข้อมูลพื้นที่ สถานการณ์การเปลี่ยนแปลงด้านที่ดินของชาวบ้านที่เกิดขึ้นจากโครงการนโยบายของรัฐบาล
2. เกิดการมีส่วนร่วมของชุมชนในโครงการฯการปรับตัวของพื้นที่เกษตรกรรม ตามแนวทางพึ่งตนเองของชาวบ้านที่จะรักษาความสำคัญของพื้นที่เกษตรของจังหวัดปทุมธานี
- 3 .แนวทางการจัดการผลกระทบที่เกิดขึ้นในพื้นที่ จากข้อมูล ข้อเสนอ ที่เกิดขึ้น แนวทางของชุมชนต่อการก่อสร้างและการปรับปรุงแบบระบบน้ำเข้าพื้นที่ชุมชน ที่ส่งผลกระทบน้อยที่สุด สนับสนุนกิจกรรมให้เหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพพื้นที่อย่างยั่งยืน

แผนภูมิรูปภาพที่ 1.1 แผนที่รวมของพื้นที่ศึกษา

บทที่ 5

สรุปผลการศึกษา เสนอแนะ

งานวิจัยเรื่องการปรับตัวการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน ในกรณีพื้นที่ศึกษาตำบล นพรัตน์ อ.หนองเสือ จ.ปทุมธานี และพื้นที่ต่อเนื่อง ม.4 บ้านหนองหมู อ.วิหารแดง จ.สระบุรี หลังเกิด โครงการบริหารจัดการน้ำ การก่อสร้างพังกันน้ำและยกระดับถนนพื้นที่เกษตรกรรม ส่งผลต่อการปรับตัว ของเกษตรกรในการใช้ประโยชน์และที่ดินที่เกิดจากโครงการดังกล่าว ผลกระทบจากโครงการฯ ดังกล่าว นี้ คณะผู้วิจัยได้สรุปข้อค้นพบที่สำคัญ รวมทั้งข้อเสนอแนะจากการศึกษาไว้ดังต่อไปนี้

ข้อสรุปผลการศึกษา จากการศึกษาวิจัยผลของโครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการการปรับตัวของ ชุมชนต่อการเปลี่ยนแปลง ในการใช้ประโยชน์ที่ดิน กรณีศึกษา พื้นที่ตำบลนพรัตน์ อ.หนองเสือ จ. ปทุมธานี จากการศึกษาในประเด็นสำคัญของผลกระทบที่เกิดขึ้นของชาวบ้านในพื้นที่ศึกษา ตลอดจน ข้อคิดเห็นที่สำคัญต่อโครงการบริหารจัดการน้ำโครงการสร้างพังกันน้ำและยกระดับถนนที่ผ่านมา นอกจากนั้นยังได้มีข้อเสนอแนะทางการบริหารน้ำเพื่อประโยชน์ในการใช้ที่ดินในอนาคต ในการศึกษา วิจัยครั้งนี้พบว่า

1.ระบบการบริหารจัดการน้ำที่ผ่านมา **ก่อนปี 2554** (ดำเนินการโดยกรมชลประทาน) ชาวบ้าน ไม่ได้รับผลกระทบ ทั้งในระดับครัวเรือน ชุมชน ตลอดจนด้านการใช้น้ำเพื่อเกษตรกรรมยังไม่พบข้อ ขัดแย้งรุนแรงในพื้นที่หนองเสือ ทั้งนี้เป็นเพราะว่าการจัดการที่ผ่านมาชาวบ้านในพื้นที่ได้เข้าไปมีส่วน ร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จนสามารถบริหารจัดการกันเองได้อย่างไม่เป็นทางการ ทั้งในระดับสาย คลองใหญ่ และคลองซอยต่าง ๆ แก้ปัญหาได้ทั้งเรื่องน้ำแล้ง และน้ำท่วม อีกด้วย อนึ่งพื้นที่ดังกล่าวเป็น พื้นที่ที่มีคลองใหญ่ไหลผ่านพื้นที่ เช่น คลอง 13 คลองระพีพัฒน์ คลองสกิด 5(คลองหกวาสายล่าง) ตลอดจนในพื้นที่มี คลองซอย และคลองลำราง เชื่อมระหว่างพื้นที่ เช่น คลองซอย 12 คลองซอย 11 เป็นต้น พื้นที่ดังกล่าวถือได้ว่าเป็นพื้นที่ต้นน้ำฝั่งตะวันออกของจังหวัดปทุมธานี เลยทีเดียว เหมาะสำหรับ กิจกรรมด้านเกษตรกรรมที่ต้องใช้น้ำได้ตลอดทั้งปี เป็นอย่างยิ่ง

2.การบริหารจัดการน้ำ **หลังจากน้ำท่วมใหญ่ ปี 2554** พื้นที่หนองเสือได้รับผลกระทบไม่มากนัก จากน้ำท่วม เนื่องสภาพทางกายภาพเป็นพื้นที่สูง ผลกระทบเรื่องการจราจรซึ่งเป็นเส้นทางสัญจรหลัก ในช่วงน้ำท่วมเพื่อเชื่อมไปทางภาคอีสาน และภาคเหนือ แต่เนื่องจากเป็นพื้นที่หนองเสือที่มีศักยภาพใน การจัดการน้ำของคลองที่ดี มีคลองส่งน้ำขนาดใหญ่ อย่างเช่นคลอง13 โดยคลองมีคลองซอยต่าง ๆ เชื่อมโยงถึงกัน ในการบริหารจัดการน้ำป้องกันน้ำท่วมกรุงเทพฯ/ปริมณฑล ตลอดจนพื้นที่ดังกล่าวยังสามารถรองรับน้ำได้ เพื่อผันให้ลงสู่อ่าวไทย จึงเป็นเป้าหมายสำคัญในโครงการบริหารจัดการน้ำของ

รัฐบาลฝั่งตะวันออกที่จะรองรับน้ำเกินความจำเป็นในอนาคต ส่งผลต่อให้เกิดความไม่มั่นใจในการใช้น้ำภาคเกษตรกรรม ถึงแม้ในระยะแรกจะไม่ได้รับกระทบโดยตรงมากนักก็ตาม แต่ดูเหมือนหากมีการปรับเปลี่ยนพื้นที่จากภาคเกษตรกรรมมาเป็ย่านที่อยู่อาศัย ก็เป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินของพื้นที่เพื่อการเกษตรก็ต้องลดลงไปด้วย ความต้องการใช้น้ำในพื้นที่อาจส่งผลต่อเกษตรกรพอสมควร จากข้อมูลจากการสำรวจพบว่า พื้นที่หนองเสือหลังน้ำท่วมใหญ่ ปี 2554 เป็นต้นมา มีความต้องการใช้พื้นที่เพื่อที่อยู่อาศัย ที่ปลอดภัยจากน้ำท่วมของคนเมือง คนเกษียณอายุ เพิ่มจำนวนมากขึ้นเรื่อย ๆ ส่งผลให้ที่ดิน มีการแบ่งขาย เปลี่ยนมือ ราคาที่ดินเพิ่มสูงขึ้นเท่าตัว ในระหว่างการศึกษายังพบว่า ราชการได้มีการสำรวจ รังวัด เพื่อจัดทำผังเมืองใหม่ในพื้นที่ ตามนโยบายการพัฒนาต่อเนื่องจากโครงการบริหารจัดการน้ำ โมดูล 2 ในพื้นที่ปดล้อมที่จะต้องสำรวจจัดทำผังเมืองใหม่ เพราะฉะนั้นชาวบ้านในพื้นที่จะต้องเตรียมความพร้อมรับมือ ปรับตัวตามสภาวะการณที่เปลี่ยนแปลงไปดังกล่าว

3.การปรับตัวของชุมชนในการใช้ประโยชน์ที่ดิน พบว่า มีการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินหลังน้ำท่วมของคนนอกพื้นที่คือักัระยะแรก แต่การเปลี่ยนแปลงสำคัญคือการเปลี่ยนแปลงของการใช้ประโยชน์ในที่ดินของชุมชนกันเอง โดยมีการขยายพื้นที่ทำกินเพิ่มขึ้นจนเกือบเต็มพื้นที่ เกษตรกรบางส่วนมีการปรับเป็นพืชเศรษฐกิจระยะยาว เช่น การปลูกปาล์มน้ำมัน ยางพารา ส้มเขียวหวาน ขุดบ่อเลี้ยงปลา มีการเช่าที่ดินเอกชนรายใหญ่ระยะยาวเพื่อทำเกษตรกรรม สำหรับปลูกพืชผัก ผลไม้ เป็นต้น โดยมี ปัจจัยภายนอกที่ส่งผลกระทบต้อพื้นที่ในการเปลี่ยนแปลง

- โครงการพัฒนาของรัฐ การพัฒนาโครงการบริหารจัดการน้ำของภาครัฐ
- แผนพัฒนาในพื้นที่ การส่งเสริมเรื่องการปลูกพืชเศรษฐกิจใหม่ คือปาล์มน้ำมัน
- ความต้องการของตลาดภายนอก การพัฒนาพื้นที่ ปรับปรุงผังเมือง ขยายกิจการธุรกิจด้านการเกษตรกรรม

ข้อค้นพบที่สำคัญของการวิจัย

การพัฒนาส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของชาวบ้าน พบว่าการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างด้านเกษตรกรรมไม่เปลี่ยนแปลงมากนัก รวมทั้ง ที่ผ่านมการดำเนินโครงการยังไม่เต็มระบบและไม่มีน้ำท่วมในพื้นที่ แต่ในรายละเอียดพื้นที่เกิดความยากลำบากในการใช้พื้นที่ที่เปลี่ยนไปจากเดิม เช่น การติดตั้งเครื่องสูบน้ำริมคลอง การใช้น้ำคลองโดยตรงทำได้ยาก บอวิดน้ำไม่สอดคล้องกับกสนใช้ประโยชน์จริง เป็นต้น ด้วยเหตุนี้เองทำให้ชาวบ้านพื้นที่ยังไม่เห็นการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นในระยะยาว

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในเรื่องของความเข้าใจในระบบการผลิตด้านการเกษตร ข้อมูลการใช้น้ำ ปัญหาสาเหตุของเกษตรกร และแนวทางแก้ไขปัญหา ถึงแม้จะเป็นจุดเริ่มต้นแต่ส่งผลในทางที่ดีของการพัฒนาพื้นที่ในแนวทางที่สมดุลมากขึ้น ปัจจัยสำคัญของชาวบ้านในการปรับตัว การปรับตัวของชุมชน

พบว่าชุมชนยังสามารถปรับตัวได้ตามเงื่อนไขพื้นที่ ซึ่งเรื่องน้ำยังไม่มีผลกระทบต่อภาคเกษตรกรรมในปัจจุบัน เนื่องจากพื้นที่มีคลอง 13 ซึ่งเป็นคลองสายหลักไหลผ่านมีน้ำตลอดทั้งปี

ข้อค้นพบจากการศึกษา

1. ประวัติศาสตร์การเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินของเกษตรกร มีพัฒนาการการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินมาอย่างต่อเนื่อง โดยสรุป คือพื้นที่ดั้งเดิมเกษตรกรเช่าที่ทำนา ต่อมาเมื่อมีการจัดสรรที่ดินใหม่เปลี่ยนพื้นที่นามาเป็นสวนส้มจนได้รับผลกระทบจากพายุน้ำท่วมพื้นที่ปี 2533 ส้มเสียหาย บางส่วนทำส้มต่อ บางรายหันมาปลูกพืชผักผลไม้แทนแต่มีจำนวนน้อย จนกระทั่งปี 2543 ผลกระทบจากโรงไฟฟ้าวังน้อย (จากการสอบถามชาวบ้านในพื้นที่) ส่งผลให้สวนส้มเสียหายทั้งหมด ชาวบ้านเป็นหนี้จึงเปลี่ยนมาทำสวนพืชผักผลไม้ จนกระทั่งปัจจุบัน หลังน้ำท่วมปี 2554 เกษตรกรยังสนใจพืชยืนต้นและสร้างรายได้ดี อย่างส้มเขียวหวาน ตลอดจนแรงส่งเสริมของรัฐบาลเรื่องสวนปาล์มน้ำมัน เป็นต้น

2. ความต้องการในการใช้ประโยชน์ที่ดิน ที่เป็นพื้นที่ในเขตป้องกันน้ำท่วม อยู่ในแนวคันกั้นน้ำ เป็นที่ต้องการของกลุ่มเอกชน ต้องการพื้นที่เพื่อที่อยู่อาศัยที่ปลอดภัยจากน้ำท่วมของคนเมือง คนเกษียณอายุ มีการแบ่งแปลง เปลี่ยนมือ ซื้อขายที่ดิน ส่งผลให้ราคาที่ดินเพิ่มสูงขึ้นในที่ดินของเอกชน แต่ที่ดินบางส่วนเป็นที่ของราชการจัดสรรที่ทำกิน ในรูปแบบ สปก การเช่าที่ของกรมธนารักษ์ ซึ่งไม่อาจเปลี่ยนแปลงกรรมสิทธิ์ในที่ดินได้

3. การบริหารจัดการน้ำในพื้นที่ ชาวบ้านยังเห็นระบบการจัดการของรัฐบาลไม่ชัดเจนมากนัก แต่พื้นที่ศึกษายังคงเป็นพื้นที่ที่เหมาะสมในการเกษตร เพราะมีน้ำตลอดทั้งปีในระหว่างการศึกษา (1ปี)

4. การพัฒนาพื้นที่โดยการสำรวจพื้นที่เพื่อการจัดทำผังเมืองใหม่ ตามโครงการบริหารจัดการน้ำในโครงการพื้นที่ปิดล้อม ป้องกันน้ำท่วม ชาวบ้านเองจึงยังไม่มั่นใจในการบริหารจัดการ และผลที่จะกระทบที่เกิดขึ้นในพื้นที่

การบริหารจัดการน้ำตามโครงการเร่งด่วนของรัฐบาล ก่อสร้างพนังกั้นน้ำ ยกกระตือรือร้นในพื้นที่ศึกษาวิจัย มีสรุปข้อคิดเห็นจากพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบ โดยประเด็นสำคัญเรื่องของการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยชาวบ้านให้ข้อเสนอแนะว่า ควรเปิดโอกาสให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการน้ำของรัฐบาลในด้านต่าง ๆ ตั้งแต่ต้น โดยข้อเสนอรูปแบบ คือชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วม มีคณะกรรมการกำกับดูแลการบริหารจัดการน้ำร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอย่างจริงจัง

แต่อย่างไรก็ตามการจัดการน้ำในปัจจุบัน(อยู่ระหว่างการดำเนินการโครงการฯ) ยังไม่ส่งผลกระทบโดยตรงและรุนแรง แต่ในอนาคตการบริหารจัดการที่ชาวบ้านชุมชนไม่มีส่วนร่วมจะเกิดผลกระทบได้ในภายหลัง ดังตัวอย่างในหลายพื้นที่ของประเทศไทย ดังนั้นข้อเสนอต่อการบริหารจัดการโครงการ

ป้องกันน้ำท่วมของรัฐบาลนั้น ควรเป็นอย่างยิ่งที่จะเปิดโอกาสให้ประชาชนโดยตรง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เกษตรกรผู้ใช้น้ำเพื่อการเกษตรตลอดทั้งปอย่างเกษตรกร ต.นพรัตน์ อ.หนองเสือ จ.ปทุมธานี และพื้นที่อื่น ๆ อีกด้วย

จากเวทีระดมความคิดเห็นต่าง ๆ ของชาวบ้านในพื้นที่จึงได้มีข้อเสนอเพิ่มเติมต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อให้การดำเนินโครงการสร้างผลกระทบต่อชุมชนน้อยที่สุด และเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการใช้น้ำเพื่อประโยชน์การใช้ที่ดินของเกษตรกรของพื้นที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังต่อไปนี้

- 1.การจัดทำความคิดเห็นโครงการต่าง ๆ ควรทำให้ประชาชนในชุมชนได้รับทราบก่อน และหลังทำโครงการอย่างน้อย 2 ครั้ง
- 2.จัดทำสื่อประชาสัมพันธ์ป้ายประกาศ กิจกรรมโครงการต่าง ๆ ชัดเจน มีแบบ งบประมาณ ระยะเวลา ผู้รับผิดชอบ ดิดที่ชุมชน ในหลายจุด
3. การทำประชาพิจารณ์ หรือรับฟังความคิดเห็นต้องทำก่อนดำเนินงาน ไม่ใช่ทำหลังดำเนินโครงการไปแล้ว
- 4.การจัดส่งข้อมูลสถานการณ์น้ำ และการรายงานสถานการณ์น้ำโดยตรงในพื้นที่ ระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง กับชาวบ้านในพื้นที่ เพราะพื้นที่ศึกษาเป็นพื้นที่เกษตรกรรมที่ต้องใช้น้ำทั้งปี

แต่เมื่อมีโครงการพังกั้นน้ำรองรับน้ำสูงกว่าตลิ่งมากกว่าเดิมส่งผลให้ระบบน้ำเดิมอาจมีปัญหาได้หากน้ำมากกว่าปกติในระดับแนวตลิ่ง แต่กำแพงสูงกว่าประมาณ 1 -1.5 เมตร บ่อที่มีอยู่ไม่สามารถใช้ได้จริงเหมือนอดีตที่ผ่านมา การบริหารจัดการน้ำในพื้นที่ ชาวบ้านยังเห็นระบบการจัดการไม่ชัดเจนมากนัก แต่มีข้อกังวล ที่จะเกิดผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงที่ดินในพื้นที่ เช่น เป็นพื้นที่ที่ไม่มีน้ำท่วม กิจกรรมการใช้ที่ดินอาจเปลี่ยนไปจากพื้นที่เกษตรกรรม เป็นพื้นที่อยู่อาศัยหรือด้านอื่น ๆ ตลอดจนในปัจจุบันพื้นที่ดังกล่าวได้มีการดำเนินการสำรวจเพื่อการจัดทำผังเมืองใหม่ ตามนโยบายตามโครงการบริหารจัดการน้ำ ในโครงการพื้นที่ปิดล้อมเพื่อป้องกันน้ำท่วม ซึ่งชาวบ้านในพื้นที่เองจึงยังไม่อาจมั่นใจในการบริหารจัดการ และผลที่จะกระทบโดยตรงในพื้นที่

ดังนั้นการจัดทำข้อเสนอ และแนวทางการดำเนินงาน การบริหารจัดการน้ำเพื่อให้เหมาะสมสอดคล้องในการใช้ประโยชน์ที่ดินของเกษตรกร ในพื้นที่ โดยการระดมความคิดเห็นจากเวทีต่าง ๆ เพื่อระดมความคิดเห็นของชาวชุมชน ให้เกิดการปรับตัวการในใช้ประโยชน์ที่ดิน ที่ได้รับผลจากโครงการบริหารจัดการน้ำ ก่อสร้างพังกั้นน้ำ ยกกระตบถนน ของพื้นที่ ต.นพรัตน์ อ.หนองเสือ จ.ปทุมธานี โดยมี

ข้อสรุปประกอบด้วย ข้อวิตกกังวล ข้อดี ผลกระทบ และแนวทางข้อเสนอเพื่อการปรับจากการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากโครงการฯ ดังกล่าว มีดังนี้

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น สู่ความวิตกกังวลของชาวบ้าน

1. ชาวเกษตรกรที่ต้องการใช้น้ำจากคลองธรรมชาติแบบเดิม ๆ เปลี่ยนแปลงไป เช่น การดึงน้ำมาใช้ในครัวเรือนถูกตัดขาด การใช้น้ำคลองโดยตรงทำได้ยาก ไม่สามารถลงไปคลองได้เช่นเดิมมีกำแพงขวางทางลง

2 ค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้น ที่จากเดิมเข็นรถลงไปได้เลย การยกเครื่องสูบน้ำลงไปสูบน้ำเข้าพื้นที่เกษตรต้องเพิ่มกำลังคน ต้องยกข้าม ช่างกำแพง

3. มุมมองสะท้อนเรื่องทัศนียภาพ อารมณ์ความรู้สึกของคนกับคลองเปลี่ยนความหมายไปมองเห็นเป็นกำแพงที่เป็นโครงสร้างแข็ง ส่งผลให้ความสัมพันธ์คนกับคลองเปลี่ยนไป

4. เกิดพื้นที่เสี่ยงในชุมชน ด้านการจราจร ในพื้นที่ เช่น ทางลงเข้าบ้าน ขอบทาง ทางร่วม ทางแยก พื้นที่การเชื่อมของถนนกับสะพาน

5. การก่อสร้างท่อระบายน้ำฝน ป้องกันน้ำไหลเข้าบ้าน เนื่องจากถนน สูงกว่าบ้าน

ข้อดี 1.การคมนาคมดีขึ้นกันรถตกคลอง ถนนสวยงามเรียบร้อย 2.ราคาที่ดินปรับตัวสูงขึ้น 3.สามารถป้องกันน้ำจากภายนอกได้

ผลกระทบ 1.ปิดบังทัศนียภาพริมคลอง 2.ถนนสูงกว่าพื้นบ้าน ถนนลาดเอียงมาทางบ้านฝนตกน้ำไหลเข้าบ้านโดยตรง 3.การใช้ประโยชน์จากน้ำคลองโดยตรงลำบากมากขึ้น ความสัมพันธ์คนกับคลองน้อยลง 4 ต้องระมัดระวังการไถ่ถนน ถนนติดกำแพงไม่มีไหลทาง 5 มีค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้น จากการตั้งเครื่องสูบน้ำ (ค่าแรงคนงาน)ประมาณ 600 บาท ต่อเดือน 6 ประตุระบายน้ำต่ำกว่าดับท่อน้ำใต้ถนน 7 ข้อกังวลปัญหาน้ำท่วม ในอนาคต ม.4 ซึ่งเป็นพื้นที่รับน้ำ มากกว่าเดิม 8 การสูบน้ำออกนอกพื้นที่ทำได้ยาก ถนนกำแพงสูงขึ้น พื้นที่เป็นแอ่งกะทะรับน้ำได้มากขึ้น

ข้อเสนอแนะต่อโครงการฯ

1 เสนอให้กรมประทุน ควบคุมปริมาณน้ำให้ผ่านคลอง 13 ไม่ต่ำกว่า 250 แต่ไม่เกิน 300 ลบ.ม / วินาที เพื่อสะดวกในการวิดน้ำเข้าพื้นที่เกษตร

2 สนับสนุนทำบ่อพักน้ำที่มีขนาดกว้าง 1.5 ม. x 2.5 ม. เพราะ (โครงการมาสร้างให้ใหม่ขนาด 1x1x2 เมตร ไม่สามารถใช้ได้จริง)

3 เสนอทำทางลงคลองเป็นแบบขั้นบันได เพื่อสะดวก และสามารถใช้งานได้ บริเวณพื้นที่สาธารณะ เพื่อชาวบ้านได้ใช้ประโยชน์โดยตรงจากคลอง

4.หมู่บ้านควรพัฒนาจุดระบายภายในพื้นที่ กรณีน้ำท่วมพื้นที่

5. ป้ายจราจร ไฟทาง ทางร่วม ทางแยก ควรทำให้ชัดเจนเพื่อความปลอดภัย
6. ควรประสานงานความร่วมมือกับหน่วยงานท้องถิ่น ที่เกี่ยวข้อง ร่วมจัดทำแผนเตรียมความพร้อม รับมือในอนาคตของหมู่บ้าน
7. มีแผนการจัดการน้ำในระดับชุมชน ท้องถิ่น โดยประชาชนมีส่วนร่วม

ถึงแม้ว่าพื้นที่จะประสบปัญหาทางธรรมชาติมาแล้วจนต้องล้มเลิก แต่ก็ยังไม่ย่อท้อยังยืนหยัดสู้ต่อ ถึงแม้ว่าจะต้องลงทุนใหม่อยู่เสมอก็ตาม ปัจจัยอีกประการคือเรื่องที่ดินที่มีจำนวนน้อย บ้างก็เป็นที่ดินเช่า การใช้ประโยชน์ ในที่ดินเพื่อให้เกิดมูลค่ามากที่สุดเท่าที่ทำได้

ดังนั้น การทำเกษตรในพื้นที่ศึกษาวิจัยนี้ ชุมชนสามารถที่จะปรับตัวได้อย่างรวดเร็ว ถึงแม้จะมีปัญหาอุปสรรคมาอย่างต่อเนื่อง ชุมชนได้นำเอาความรู้ ภูมิปัญญาด้านเกษตรกรรมที่สั่งสมมานาน รวมทั้งความกล้าหาญที่จะเปลี่ยนแปลง ปรับตัวจนทำให้สามารถผ่านพ้นวิกฤติไปได้ด้วยดีมาตลอด ในครั้งนี้ก็เช่นกัน ถึงแม้การปรับตัวที่อาจส่งผลในระยะยาว เพราะเรื่องน้ำเป็นปัจจัยการผลิตที่สำคัญต่อเกษตรกรรมมีผลโดยตรงต่อการใช้ประโยชน์ในที่ดิน แต่ข้อกังวลต่าง ๆ ก็มีข้อคิดเห็น ข้อเสนอแนะ แนวทางให้สอดคล้องเหมาะสมสภาพพื้นที่ภาคเกษตรกรรมรายย่อยของชาวบ้านในพื้นที่อย่างเป็นธรรมชาติ ต่อไป

บรรณานุกรม

- กมล สุดประเสริฐ. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของผู้ปฏิบัติงาน, (กรุงเทพฯ: สำนักงานโครงการพัฒนาศักยภาพมนุษย, 2537), หน้า 7.
- ชนิษฐา กาญจนสินนท์. โครงสร้างและการเข้าถึงเครือข่ายเศรษฐกิจนอกระบบในชนบท, (วิทยานิพนธ์ปริญญาพัฒนาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร, 2536)
- ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. วาทกรรมการพัฒนา, กรุงเทพฯ : วิชาษา, 2542.
- นิพนธ์ วิเชียรน้อย . ปทุมธานีสภาพแวดล้อมและประวัติศาสตร์กับข้อพื้นที่เขตการปกครองท้องถิ่น,ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์
- ยศ สันตสมบัติ. วิธีการศึกษาเศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านไทย, เชียงใหม่: คณะสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. (2546)
- นิตยา เงินประเสริฐศรี. “การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม,” วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ 2 : 7 (กรกฎาคม-ธันวาคม, 2544): หน้า 61-62
- สุนทรี อาสะไวย์. ประวัติคลองรังสิตการพัฒนาดินและผลกระทบต่อสังคม พ.ศ.2451-2457,..สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ร่วมกับโครงการตำรามนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์,2530
- สุภางค์ จันทวานิช. การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2531), หน้า 67
- สุริยา วีรวงศ์. การศึกษาสังคมและเศรษฐกิจของชุมชนในพื้นที่แนวกันชนของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง. (กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยสังคมแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538), หน้า 89.
- สุวารี ศรีปุณณะ. ทฤษฎีและกระบวนการทัศน์การพัฒนาการพัฒนา, เลย : สถาบันราชภัฏเลย, 2541.

อมรา พงศาพิชญ์. ความหลากหลายทางวัฒนธรรม, กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545.

อิทธิพล ศรีเสาวลักษณ์. การจัดการที่ดินระดับท้องถิ่น, (กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2549).

สุมานีการ์ จันท์บรรเจิด.ประวัติความเป็นมาของท้องถิ่นจังหวัดปทุมธานี องค์การบริหารส่วนจังหวัดปทุมธานี, 2552

สำนักกรรมการ 2 สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา. การพิจารณาศึกษาของคณะกรรมการกิจการองค์กรตามรัฐธรรมนูญ และติดตามการบริหารงบประมาณ วุฒิสภาพิจารณาศึกษางบประมาณที่เหมาะสมกับการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ,สำนักพิมพ์ สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา, 2556.

ประมวลการจัดการทรัพยากรน้ำชุมชนตามแนวพระราชดำริเพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเนื่องในโอกาสพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 7 รอบ 5 ธันวาคม 2554 .มูลนิธิอุทกพัฒน์ในพระบรมราชูปถัมภ์, 2555

กลุ่มบริหารการใช้น้ำ คลอง 12. กลุ่มบริหารการใช้น้ำคลอง 12 อำเภอหนองเสือ จังหวัดปทุมธานี, เอกสารประกอบการคัดเลือกสถาบันเกษตรกรผู้ใช้น้ำชลประทานดีเด่นแห่งชาติประจำปี พ.ศ.2557. กรมชลประทาน, 2557.

อุทัย ดุลยเกษม,บก. คู่มือการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่องานพัฒนา, สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น. 2546.

ภาคผนวก ก

แบบสอบถามครัวเรือน ชุมชน.....

โครงการ วิจัยเชิงปฏิบัติการการปรับตัวของชุมชนต่อการเปลี่ยนแปลงในการใช้ประโยชน์ที่ดิน

กรณีศึกษา พื้นที่ตำบลพรตน์ อ.หนองเสือ จ.ปทุมธานี รหัสโครงการ RDG 5640056

จัดทำโดยคณะผู้วิจัยโครงการฯ สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

คำชี้แจง

การจัดทำแบบสอบถามเพื่อ ทราบข้อมูลชุมชน ตามโครงการ วิจัยเชิงปฏิบัติการการปรับตัวของชุมชนต่อการเปลี่ยนแปลงในการใช้ประโยชน์ที่ดินกรณีศึกษา พื้นที่ตำบลพรตน์ อ.หนองเสือ จ.ปทุมธานี จัดทำโดยคณะผู้วิจัยโครงการฯ โดยการสนับสนุนของกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) เพื่อทำการศึกษ ชุมชนนำร่อง ในแนวทางการบริหารจัดการน้ำ ที่อาจส่งผลกระทบ ต่อพื้นที่ด้านเกษตรกรรม และที่อยู่อาศัยของชุมชน ที่ไม่เป็นไปตามธรรมชาติ มีกลไกควบคุม ที่ไม่อาจสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ และความต้องการของชาวบ้านในพื้นที่ได้ ตลอดจนการให้ความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อย่างไม่ที่สอดคล้องตามวิถีชีวิตของชุมชน จนเกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นในปัจจุบัน

ดังนั้น การจัดทำแบบสอบถามในครั้งนี้จึงมีความหมายและความสำคัญที่เป็นข้อมูลที่ทางชุมชนได้มีข้อเสนอ ความคิดเห็น ข้อกังวล โดยการมีส่วนร่วม อย่างเท่าเทียม ที่เป็นประโยชน์ต่อแนวทางการจัดการน้ำของชุมชนท่านและประเทศชาติ ต่อไป ขออภัยที่ไม่ได้มาชี้แจงด้วยตนเองและข้อมูลท่านปกปิดเพื่อการวิจัยเท่านั้น

ด้วยความเคารพทุกท่าน ขอขอบคุณอย่างจริงใจที่

ตอบแบบสอบถาม

นายอำนาจ จันทร์ช่วง 081-9131316 หัวหน้าคณะผู้วิจัยโครงการฯ

ส่วนประกอบแบบสอบถาม

ส่วนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานของครัวเรือนตัวอย่าง

ส่วนที่ 3 ข้อมูลเกี่ยวกับการใช้น้ำของครัวเรือน ตัวอย่าง

ส่วนที่ 5 การมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการน้ำ

ส่วนที่ 2 การใช้ประโยชน์ที่ดินด้านเกษตรของครัวเรือนตัวอย่าง

ส่วนที่ 4 ข้อกังวลจากโครงการสร้างแนวคันกันน้ำ ในการบริหารจัดการน้ำ

ส่วนที่ 6 ข้อเสนอแนะและความคิดเห็นอื่น ๆ

ส่วนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานของครัวเรือนตัวอย่าง

ข้อมูลผู้ตอบแบบสอบถาม	บ้านเลขที่.....หมู่.....ตำบล.....อำเภอ.....จังหวัด.....
1.1 เพศ	☐ 1) เพศชาย ☐ 2) หญิง
1.2 อายุ	☐ 1) 18-20 ปี ☐ 2) 21-30 ปี ☐ 3) 31-40 ปี ☐ 4) 41-60 ปี ☐ 5) 61 ปีขึ้นไป
1.3 ศาสนา	☐ 1) พุทธ ☐ 2) อิสลาม ☐ 3) คริสต์ ☐ 5) อื่น ๆ ระบุ.....
1.4 ระดับการศึกษา	☐ 1) ประถมศึกษา ☐ 2) มัธยมศึกษา ☐ 3) อนุปริญญา/ปวช/ปวส ☐ 4) ปริญญาตรี ☐ 5) สูงกว่าปริญญาตรี ☐ 6) ไม่ได้เรียนหนังสือ ☐ 7) การศึกษาอื่น ๆ
1.5 อาชีพ	☐ 1) รับราชการ ☐ 2) พนักงานวิสาหกิจ ☐ 3) พนักงานบริษัท ☐ 4) รับจ้าง/ลูกจ้าง ☐ 5) นักเรียน /นักศึกษา ☐ 6) ค้าขาย/ธุรกิจส่วนตัว ☐ 7) พ่อบ้าน/แม่บ้าน ☐ 8)ว่างงาน ☐ 9)เกษียณอายุ ☐ 10) เกษตรกร () ทำนา () ทำสวน/ไร่ ระบุ..... () ประมง..... ☐ 11) อื่น ๆ ระบุ.....

- 1.6 ครอบครัวของท่านอาศัยกันอยู่กี่คน คน เป็น ชาย.....คน หญิง คน
- 1.7 รายได้ต่อเดือนครอบครัว ☐ 1) น้อยกว่า 5,000 บาท ☐ 2) 5,000 -10,000 บาท ☐ 3) 10,001 – 20,000 บาท
☐ 4) 20,001 – 30,000 บาท ☐ 5) 30,001 บาท ขึ้นไป
- 1.8 สถานภาพทางการเงิน ☐ 1) มีหนี้สิน ☐ 2) ไม่มีหนี้สิน () แต่ไม่มีเงินเก็บ () มีเงินเก็บ
- 1.9 ลักษณะที่อยู่อาศัย ☐ 1) บ้านตนเอง ที่ตนเอง ☐ 2) บ้านตนเอง เช่าที่ ☐ 3) บ้านเช่า ☐ อื่น ๆ.....
- 1.10 สภาพบ้านที่อยู่อาศัย ☐ 1) บ้านไม้ชั้นเดียวยกพื้นสูง ☐ 2) บ้านครึ่งตึกครึ่งไม้ ☐ 3) บ้านชั้นเดียว ☐ 4) บ้านสองชั้น
☐ 5) พักชั่วคราว
- 1.11 ท่านได้รับความเสียหายที่เกิดน้ำท่วมปี 2554 ☐ 1) ไม่ได้รับ ☐ 2) ได้รับ.(ระบุ).....

ส่วนที่ 2 การใช้ประโยชน์ที่ดิน ที่อยู่อาศัยของครัวเรือนตัวอย่าง

2.1 ที่ดินในความครอบครองของท่าน ครอบครัวท่าน

- ☐ ที่ดินเป็นของตนเอง จำนวนไร่.....ตร.วา เป็น () โฉนด () นส 3 () นส 3 ก () ภบท.5 () สปก 4 -01 () อื่น ๆ
- ☐ ไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง () เช่าที่ ไร่.....ตร.วา () กรมธนารักษ์ () ราชพัสดุ () กรมเจ้าท่า () สหกรณ์ () อื่น ๆ ระบุ
() บุกเบิก ไร่.....ตร.วา () กรมธนารักษ์ () ราชพัสดุ () กรมเจ้าท่า () สหกรณ์ () อื่น ๆ ระบุ

2.2 การใช้ประโยชน์ที่ดินด้านที่อยู่อาศัย

- ☐ 1) ที่อยู่อาศัย..... ไร่.....ตร.วา
- ☐ 2) ที่ดินเป็นของตนเอง () โฉนด () นส 3 () นส 3 ก () ภบท.5 () สปก 4 -01
- ☐ 3) ไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง () เช่าที่ ไร่.....ตร.วา () กรมธนารักษ์ () ราชพัสดุ () กรมเจ้าท่า () สหกรณ์ () อื่น ๆ ระบุ
() บุกเบิก ไร่.....ตร.วา () กรมธนารักษ์ () ราชพัสดุ () กรมเจ้าท่า () สหกรณ์ () อื่น ๆ ระบุ

2.3 การใช้ประโยชน์ที่ดินด้านการเกษตร

- ☐ 1) ด้านการเกษตร ไร่.....ตร.วา
- ☐ 2) ที่ดินเป็นของตนเอง.....ไร่..... ตร.วา สำหรับปลูก () ข้าว () ผัก () ผลไม้ () ปศุสัตว์/ประมง () อื่น ๆ ระบุ
- ☐ 3) เช่าที่ทำการเกษตร.....ไร่.....ตร.วา สำหรับปลูก () ข้าว () ผัก () ผลไม้ () ปศุสัตว์/ประมง () อื่น ๆ ระบุ

2.4 การเกษตรครัวเรือนในรอบ 3 ปี

- ☐ 1) ไม่ได้ทำการเกษตร ใช้น้ำเพื่อการผลิต
- ☐ 2) ทำการเกษตรตามฤดูกาล () ทำนา () สวนผลไม้ () สวนผัก () เกษตรผสมผสาน.....
- ☐ 3) ทำเกษตรนอกฤดูกาล () ทำนา () สวนผลไม้ () สวนผัก () เกษตรผสมผสาน.....
- ☐ 4) อื่น ๆ ระบุ.....

2.5 นโยบายของรัฐที่ส่งผลกระทบต่อการใช้ประโยชน์ที่ดินมีอะไรบ้าง ระบุ

.....

.....

2.6 ผลกระทบที่เกิดขึ้นภายหลังการดำเนินนโยบายคือ

.....

.....

.....

.....

.....

2.7 ผลกระทบด้านที่ดินในพื้นที่ภายหลังการดำเนินการนโยบายบริหารจัดการน้ำในพื้นที่ (กา / ในช่องว่าง)

รายการ	หลังการดำเนินการนโยบายของรัฐต่อพื้นที่	
การใช้ประโยชน์ในที่ดิน	(1) ในที่อยู่อาศัย () เหมือนเดิม () เปลี่ยนแปลงไปคือ.....	(2) ในที่ดินทำกิน () เหมือนเดิม () เปลี่ยนแปลงไปคือ.....
ราคาซื้อ-ขาย	(1) ในที่อยู่อาศัย () เหมือนเดิม () เปลี่ยนแปลงไปคือ.....	(2) ในที่ดินทำกิน () เหมือนเดิม () เปลี่ยนแปลงไปคือ.....
ระบบกรรมสิทธิ์ / การเปลี่ยนมือ	(1) ในที่อยู่อาศัย () เหมือนเดิม () เปลี่ยนแปลงไปคือ.....	(2) ในที่ดินทำกิน () เหมือนเดิม () เปลี่ยนแปลงไปคือ.....

ส่วนที่ 3 ข้อมูลเกี่ยวกับการใช้น้ำของครัวเรือน

3.1 แหล่งน้ำเพื่อการอุปโภค / บริโภค ในครัวเรือนในรอบ 3 ปี

- แหล่งน้ำกิน ในครัวเรือน ☐ 1) น้ำ ☐ 2) น้ำประปาหมู่บ้าน/ท้องถิ่น ☐ 3) บ่อน้ำตื้น/น้ำบาดาล ☐ 4) ชี้น้ำถึง..... / เดือน
☐ 5) อื่น ๆ ระบุ.....
- แหล่งน้ำใช้ในครัวเรือน ☐ น้ำฝน ☐ 2) น้ำประปาหมู่บ้าน/ท้องถิ่น ☐ 3) บ่อน้ำตื้น/น้ำบาดาล ☐ 4) น้ำคลอง..ระบุ.....
☐ 5) อื่น ๆ ระบุ.....

3.2 แหล่งน้ำที่ใช้เพื่อการเกษตรธรรมชาติ

- ☐ 1) คลอง ระบุ..... ☐ 2) ลำห้วย หนอง บึง ระบุ.....
☐ 3) อื่น ๆ ระบุ.....

3.3 แหล่งน้ำที่สร้างขึ้น ☐ 1) บ่อน้ำ ☐ 2) อ่างเก็บกักน้ำ ☐ 3) แก้มลิง ☐ 4) ร่องสวน ☐ อื่น ๆ ระบุ.....

3.4 นโยบายของรัฐที่ส่งผลกระทบต่อครอบครัวมีอะไรบ้าง

	นโยบาย	ผลกระทบที่เกิดขึ้นภายหลังการดำเนินนโยบาย			
1	นโยบายการบริหารจัดการน้ำของรัฐบาล	(1) การประกอบอาชีพของคนในครอบครัว () เหมือนเดิม () เปลี่ยนแปลงไปคือ ...	(2) ค่าใช้จ่ายในครัวเรือน () เหมือนเดิม () เปลี่ยนแปลงไปคือ.....	(3) วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ () เหมือนเดิม () เปลี่ยนแปลงไปคือ.....	(4) ต้นทุนการผลิต () เหมือนเดิม () เปลี่ยนแปลงไปคือ.....
2	นโยบายรับจำนำข้าว	(1) การประกอบอาชีพของคนในครอบครัว () เหมือนเดิม () เปลี่ยนแปลงไปคือ....	(2) ค่าใช้จ่ายในครัวเรือน () เหมือนเดิม () เปลี่ยนแปลงไปคือ.....	(3) วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ () เหมือนเดิม () เปลี่ยนแปลงไปคือ.....	(4) ต้นทุนการผลิต () เหมือนเดิม () เปลี่ยนแปลงไปคือ.....
3	การส่งเสริมเกษตรอื่น ๆ ระบุ.....	(1) การประกอบอาชีพของคนในครอบครัว () เหมือนเดิม () เปลี่ยนแปลงไปคือ.....	(2) ค่าใช้จ่ายในครัวเรือน () เหมือนเดิม () เปลี่ยนแปลงไปคือ.....	(3) วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ () เหมือนเดิม () เปลี่ยนแปลงไปคือ.....	(4) ต้นทุนการผลิต () เหมือนเดิม () เปลี่ยนแปลงไปคือ.....

ส่วนที่ 4 ข้อกังวลจากการโครงการสร้างแนวคันกันน้ำ ในการบริหารจัดการน้ำของรัฐบาล

4.1 ท่านได้มีส่วนร่วมในโครงการการบริหารจัดการน้ำของรัฐบาลหรือไม่

☐ 1) ไม่ได้มีส่วนร่วม ☐ 2) ได้มีส่วนร่วม เรื่อง.....

4.2 ท่านมีข้อกังวลในการบริหารจัดการน้ำของรัฐบาลอะไรบ้าง

	ข้อคำถาม	ความวิตกกังวล	
		ใช่	ไม่ใช่
1	ท่านไม่มีความวิตกกังวลต่อโครงการสร้างพนังกั้นน้ำ		
2	โครงการยกระดับถนนป้องกันน้ำท่วมไม่มีผลต่อบ้านเรือนของท่าน		
3	การใช้น้ำคลองสามารถใช้ได้เหมือนเดิม		
4	การใช้น้ำในคลอง ต้องใช้การสูบน้ำเข้าพื้นที่เกษตรแน่นอน		
4	ท่านคิดว่าแนวพนังกั้นน้ำจะทำให้พื้นที่ในคลองมากขึ้น		
5	การยกระดับถนนถนนตามแนวคันกันน้ำไม่ส่งผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่		
6	ค่าใช้จ่ายของท่านในการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรเพิ่มมากขึ้น		
7	ท่านมีความกังวลว่าการสูบน้ำออกจากพื้นที่ทำได้ยากมาก		
8	น้ำจะท่วมบ้านแน่นอนจากผลของพนังกั้นน้ำ		
9	น้ำในพื้นที่เกษตรไม่สามารถไหลออกจากพื้นที่ในแนวของพนังกั้นน้ำได้		
10	ผลผลิตจากการเกษตรจะเสียหายจากน้ำท่วมขัง		
11	น้ำในพื้นที่เกษตรจะเน่าเสีย		
12	น้ำจะท่วมบ่อยมากขึ้น		
13	การไหลเข้าออกของน้ำในพื้นที่เปลี่ยนแปลงจากเดิม		
14	ชุมชนอื่นนอกแนวพนังกั้นน้ำจะต้องน้ำท่วมแน่นอน		
15	จะเกิดความขัดแย้งระหว่างชุมชนในแนวพนังกั้นน้ำ และนอกแนวพนังกั้นน้ำ		

ส่วนที่ 5 การมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการน้ำ

5.1 ชุมชนของท่าน มีกฎระเบียบการใช้ประโยชน์ จากแหล่งน้ำสาธารณะหรือไม่

☐ 1) ไม่มีกฎระเบียบ ☐ 2) มีกฎระเบียบ ชุมชน รายละเอียดโดยย่อ.....

5.2 ท่านเคยมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาเรื่องน้ำกับชุมชน อย่างไรบ้าง

☐ 1) เคยเข้าร่วมประชุม รายละเอียดโดยย่อ.....

☐ 2) ร่วมเสนอความคิดเห็น ☐ 3) ร่วมวางแผน ☐ 4) ร่วมออกค่าใช้จ่ายร่วมแรง ☐ 5) ไม่เคยร่วมกิจกรรมใด ๆ เลย

5.3 หมู่บ้าน ชุมชนของท่านมีปัญหาความขัดแย้งเรื่องน้ำหรือไม่ ☐ 1) ไม่มี ☐ 2) มี ระบุปัญหา / แนวทางแก้ไข

5.4 ชุมชนของท่านมีผู้นำ กลุ่มด้านการจัดการน้ำหรือไม่ ☐ 1) ไม่มี ☐ 2) มี ทำหน้าที่อะไร.....

5.5 ท่านพอใจกับการจัดการน้ำของหน่วยงานหรือไม่อย่างไร ☐ 1) พอใจ ☐ ไม่พอใจ (ระบุ).....

5.6 ท่านมีข้อเสนอต่อการจัดการน้ำชุมชนอย่างไรบ้าง.....

ส่วนที่ 6 ข้อเสนอแนะและความคิดเห็นอื่น ๆ

() 1 เปิดโอกาสให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการน้ำ () 2 สนับสนุนและจัดตั้งกลุ่มผู้ใช้น้ำ

() 3 ให้มีคณะกรรมการกำกับดูแลการจัดการน้ำร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ลงชื่อ.....ผู้สำรวจแบบสอบถาม

วันที่.....เปอรืโทร.....

ภาคผนวก ภาค ค

รายชื่อชุมชนผู้เข้าร่วมกิจกรรม ม.1 บ้านวังศาลา

ลำดับที่	ชื่อ	นามสกุล	เบอร์โทรศัพท์
1	นายบัว	สิงห์แก้ว	0805831292
2	นางมณีนี	สิงห์แก้ว	
3	นายประเทือง	พุ่มซ้อน	
4	นายณสินธุ์	พุ่มซ้อน	
5	นางฝอยทอง	พุ่มซ้อน	
6	นายณรงค์	สุวรรณพิณิศ	0813073100
7	นางวิพาพอน	วงศ์ชำ	
8	เด็กหญิงณิพาพร	พุ่มซ้อน	
9	นางสง่า	บุญเพ็ง	
10	นางมารยาท	นวลแจ่ม	
11	นางสาวน้องทราย	เพ็งบุญทัศน์	0853263370
12	นางสาวอินทัย	ชำชู	
13	นายปรีชา	ขุนพิณิจ	
14	นายณกมล	ปิ่นประดับ	
15	นายนิทัศน์	ดวงขุนขึ้น	
16	นายณกน้อย	ปิ่นประดับ	
17	นางสาวประนอม	ทิมเถื่อน	
18	นางสาวรำพึง	เทียนเรียว	
19	นางสาวป้อม	พุ่มซ้อน	
20	นางสาวจ้อย	พุ่มซ้อน	
21	นายผล	อ่วมอินทร์	
22	นางสาวสุภาวรรณ	พุ่มซ้อน	
23	นายเผือก	ชานไข	
24	นายมานะ	พุ่มซ้อน	0851863953
25	นายสกล	ป่องสำราญ	
26	นายสมชาย	แพรวสีเขียว	
27	เด็กหญิงสุวรรณรัตน์	สิงห์แก้ว	
28	เด็กชายจอมพบ	พบภินิข	

Source: Fictitious data, for illustration purposes only

รายชื่อชุมชนผู้เข้าร่วมกิจกรรม ม.2 บ้านเกาะแหม

ลำดับที่	ชื่อ	นามสกุล	เบอร์โทรศัพท์
1	นายเชาว์	จีนจำปา	0813160432
2	นายพร	ศรีเมืองแมน	
3	นายปาน	เสือเอ๋ว	0851480434
4	นายเชิญ	แจ่มชั้นรักษ์	0894592211
5	นายสมใจ	วิภาโตทัย	0851813839
6	นายสมิง	กระจำศรี	0845683639
7	นางหวาน	กล้าเซย	
8	นายก๊ก	กล้าเซน	
9	นายสมหมาย	อินทร์ศิริ	
10	นางเจลา	เสือเอ็ง	0894400927
11	นายสมนึก	เสือเอ็ง	0891254777
12	นายนุกูล	นามปราชัย	0897649680
13	นายสุวรรณ	ยงเปี่ยม	
14			

Source: Fictitious data, for illustration purposes only

รายชื่อชุมชนผู้เข้าร่วมกิจกรรม ม. 4 บ้านหนองหมู

ลำดับที่	ชื่อ	นามสกุล	เบอร์โทรศัพท์
1	นายบุญเดิม	ปิ่นประดับ	0850558082
2	นายณสินธุ์	พุ่มซ้อน	
3	นางสาวสุภาวรรณ	พุ่มซ้อน	
4	นายพรเทพ	ข้าสีทอง	
5	นางสาวสมพร	สุประเพียร	
6	นางสาวลำรวย	ลาดบางเคียน	
7	นางสาวมณี	โชติช่วง	
8	นางสาวแพรวพรรณ	ข้าสีทอง	
9	นางวันทนา	พันทวี	
10	นางมารยาท	นวลแจ่ม	
11	นายไพฑูรย์	มิตรยิม	
12	นายสง	เข็มกลัด	
13	นายสุชาติ	ธนานันท์	
14	นางรอม	มิตรยิม	
15	นายสมชาย	ชวนแพ	
16	นายสมชาย	แพรสีเขียว	

รายชื่อชุมชนผู้เข้าร่วมกิจกรรม ศึกษาฐานแลกเปลี่ยนเรียนรู้

ลำดับที่	ชื่อ	นามสกุล	เบอร์โทรศัพท์
1	นายบัว	สิงห์แก้ว	0805831292
2	นายณรงค์	สุวรรณพินิจ	
3	นางสาวน้องทราย	เพ็งบุญทัศน์	085 3263370
4	นางสาวอินทัย	ข้าชู	
5	นางรุ่งทิพย์	สกุลเหลืองอร่าม	
6	เด็กชายศิริโชค	สกุลเหลืองอร่าม	
7	เด็กหญิงพัชรภา	เจริญงาม	
8	นายสมชาย	เจริญงาม	
9	นางลำเพย	หั่นเปี่ยม	
10	นายสมปอง	พุ่มซ้อน	086 9913246
11	นางสาวสุลวีวรรณ	เข็มนาค	0827940252
12	เด็กหญิงอรพิน	ปิ่นปาน	0770633280
13	นางสาวรำไพ	เจริญงาม	
14	นายจุมพล	พุ่มซ้อน	0993427910
15	นางจ้อย	พุ่มซ้อน	
16	นางผอยทอง	พุ่มซ้อน	
17	นายมานะ	พุ่มซ้อน	
18	ร.ต.ท. อุดม	แสนจำหน่าย	0896940458
19	นายทิศ	ข้างเยาว์	0898886280
20	นายไสว	บุญเรือง	0896431779
21	นางสายหยุด	กล้าเซย	0860169104
22	นายพรเทพ	ข้าสีทอง	
23	นางสาวสมพร	สุประเพียร	
24	นางสาวสำรวย	สาดบางเคียน	
25	นางสายหยุด	แจ่มดวง	
26	นางสุภาวรรณ	พุ่มซ้อน	
27	นางปราณี	เนตรรัตนะ	
28	นางสาวมณี	โชติช่วง	
29	นางวันทนา	พันทวี	
30	นายจิรวัดน์	พุทธเรืองธรรม	
31	นางสาวปัทมา	เจริญพร	
32	นางสาวแพรวพรรณ	ข้าสีทอง	
33	นางสาวสุภาภรณ์	จตุรรัตติกุล	
34	นางสาววารีรัตน์	คงแป้น	
35	นางสาวจิรวรรณ	ชูชำนาญ	
36	นางสาวมณฑา	อัจฉริยกุล	

รายชื่อสมาชิกร่วมกิจกรรมการทำผลิตภัณฑ์น้ำยาเอนกประสงค์ ม. 1 บ้านวังศาลา

ลำดับที่	ชื่อ	นามสกุล	เบอร์โทรศัพท์
1	นายบุญเดิม	ปิ่นประดับ	0850558082
2	เด็กชายคเชน	ปิ่นประดับ	
3	นายณสินธุ์	พุ่มซ้อน	
4	นางสาวสุภาวรรณ	พุ่มซ้อน	
5	เด็กหญิงสิริพร	กระจำศรี	
6	นางย่าจ้อย	พุ่มซ้อน	
7	เด็กหญิงลัดดา	มณฑา	
8	เด็กหญิงปาริชาติ	เขียววิจิตร	
9	นางฉลวย	รุ่งเรือง	
10	เด็กหญิงบัญญัติ	จันทร์สอน	
11	นางสาวศิริพร	สกุลเหลืองอร่าม	
12	นางรุ่งทิพย์	สกุลเหลืองอร่าม	
13	นายสมปอง	พุ่มซ้อน	0869913240
14	นายมานะ	พุ่มซ้อน	
15	นางเลียม	พุ่มซ้อน	
16	เด็กหญิงอรพิน	ปิ่นปาน	0990633210
17	เด็กหญิงณิพัชร	พุ่มซ้อน	
18	นางทิม	เกตุสุวรรณ	
19	นางสาววิภาพร	วงษ์ข้า	
20	นายปราโมทย์	เพ็งเพ็งแก้ว	0804230094
21	นายณน้อย	ปิ่นประดับ	
22	นางป้อม	พุ่มซ้อน	
23	นางสีนวน	หงษ์เปี่ยม	
24	นายชัตร์	กระจำศรี	
25	นางรำเพ็ง	เทียนเรียว	
26	นางสมจิตร	หลังกรุ่น	
27	นางสาวน้องทราย	เพ็งบุญทัศน์	
28	นายบัว	สิงห์แก้ว	0805831292

รายชื่อสมาชิกร่วมกิจกรรมการทำผลิตภัณฑ์น้ำยาเอนกประสงค์ หมู่ 4หนองหมุ

ลำดับที่	ชื่อ	นามสกุล	เบอร์โทรศัพท์
1	นายบัว	สิงห์แก้ว	0805831292
2	นายผล	อ่วมอินทร์	
3	นายสมชาย	แพร่สีเขียว	
4	นายณรงค์	สุวรรณพิณิศ	
5	นายมานะ	พุ่มซ้อน	
6	นายสง่า	บุญเพ็ง	
7	นางมารยาท	นวลแจ่ม	
8	นายโสม	มาแล	
9	นายนิทัศน์	ดวงชุ่มชื่น	
10	นางสาวน้องทราย	เพ็งบุญทัศน์	
11	นายประเทือง	พุ่มซ้อน	
12	นางสาวอโนทัย	ข้าชู	
13	นางจ้อย	พุ่มซ้อน	

Source: Fictitious data, for illustration purposes onl

ผู้เข้าร่วมสัมมนาปรับปรุงข้อคิดเห็น ข้อเสนอแนะทางการดำเนินงานบริหารจัดการน้ำใน อนาคต

ลำดับที่	ชื่อ	นามสกุล	เบอร์โทรศัพท์
1	นายบัว	สิงห์แก้ว	0805831292
2	นางวันทนา	พันธ์วี	0816378916
3	นางสาวสมพร	สุประเพียร	0822398138
4	นายสำเริง	สาตบางเคียน	0890460218
5	นางสาวสำรวย	สาตบางเคียน	0860599837
6	นางมณี	โชตช่วง	
7	นางสมปอง	ข้าสีทอง	0861017140
8	นางสาวแพรวพรรณ	ข้าสีทอง	
9	นายพรเทพ	ข้าสีทอง	
10	นายสุรินทร์	น้อยคำมูล	
11	นายสมหมาย	สาตบางเคียน	
12	นายสมบุญ	บุญซ้อน	0895380901
13	นายสมพร	สุประเพียร	0822398138
14	นายสง	เข็มกลัด	0890878159
15	นายไพฑูรย์	มิตรยิม	0843380883
16	นายสุชาติ	ธนานันท์	0901140825

ผู้เข้าร่วมสัมมนาฯ รับฟังข้อคิดเห็น ข้อเสนอแนะแนวทางการดำเนินงานบริหารจัดการน้ำใน อนาคต (ต่อ)

17	นางรอม	มิตรชัย	08613223777
18	นายสมาน	อ่อนศรี	0847574173
19	นางสาวไอชะ	ดวงแก้ว	0870243788
20	นายสมชาย	ชวนแพ	0844896044
21	นายสม	พุดซ้อน	
22	นางฝอยทอง	พุดซ้อน	
23	นางจ้อย	พุดซ้อน	
24	นายมานะ	พุดซ้อน	
25	นายไพโรจน์	สิงห์แก้ว	
26	นางสาวชะองค์	ดวงทุมขึ้น	
27	นายพยงค์	บุญซ้อน	0860634316
28	นายโสม	มาแล	
29	นายนกน้อย	ปิ่นประดับ	
30	นายชัตร์	กระจ่างศรี	
31	นางรุ่งทิพย์	สกุลเหลืองอร่าม	0860528670
32	นางสุกัญญา	วิจิตร	
33	นางสาวทัศนีย์	ดวงทุมขึ้น	
34	นายชาญณรงค์	พุดซ้อน	
35	นายสกล	ป๋องลำราญ	
36	นางสาวรำพึง	เทียนเรียว	
37	นายสมปอง	พุดซ้อน	
38	นางนวล	แวนดี	
39	นายประทาน	พุดซ้อน	
40	นางศศิวิทย์	พวงจันทร์แดง	

ผู้เข้าร่วมประชุมสรุปข้อมูล

ลำดับที่	ชื่อ	นามสกุล	เบอร์โทรศัพท์
1	นายบัว	สิงห์แก้ว	0805831292
2	นายมานะ	พุดซ้อน	
3	นายเชื้อม	บุญเพ็ง	
4	นางชูลีรัตน์	เจริญพร	0812404247
5	นางวันทนา	พันทวี	
6	นางสาวมณี	โชติช่วง	
7	นางสาวลำเพย	หังนเปี่ยม	
8	นายสมชาย	เจริญงาม	
9	นางสาวปราณี	เนตรรัตน์	
10	นายศุภชัย	คงปาน	0853769928
11	นายวิเชียร	โพธิ์แสง	0958384211
12	นายสมบัติ	พุดซ้อน	0895168592
13	นายปรีชา	ขุนพิณิจ	
14	นางสาวอโนทัย	ข้าชู	
15	นางอ้อย	พุดซ้อน	
16	นางสาวน้องทราย	เพ็งบุญทัศน์	
17	นายนิทัศน์	ดวงชุ่มชื่น	
18	นายสกล	ป๋องสำราญ	
19	นายประเทือง	พุดซ้อน	
20	นางประนอม	ทิมเถื่อน	
21	นางรำพึง	เทียนเรียว	
22	นายนกน้อย	ปิ่นประดับ	
23	นายนาคดล	ปิ่นประดับ	
24	นางฝอยทอง	พุดซ้อน	
25	นางสาวณภัทร	ฉลาดเลิศกุล	

ภาคผนวก ง

ประวัตินักวิจัย

ชื่อ - นามสกุล	นายอำนาจ จันทร์ช่วง
วัน เดือน ปีเกิด	14 เมษายน พ.ศ. 2517
ที่อยู่ปัจจุบัน	เลขที่ 49/99 หมู่ที่ 7 ต.คูคต อ.ลำลูกกา จ.ปทุมธานี 12130
อายุ/สัญชาติ	39 ปี สัญชาติ ไทย
โทรศัพท์	081-9131316
อีเมล	aaeamnat@gmail.com
การศึกษา	วุฒิการศึกษา ปริญญาตรีศิลปศาสตรบัณฑิต นิเทศศาสตร์ สาขาวิทยุและโทรทัศน์ สถาบันราชภัฏนครศรีธรรมราช ปี 2539
อาชีพปัจจุบัน	นักพัฒนา นักวิจัยอิสระ

ประสบการณ์การทำงาน

ปี 2539 – 2541	เจ้าหน้าที่ปฏิบัติการ โครงการพัฒนาชุมชนแออัดภาคใต้ รับผิดชอบพื้นที่ อ.กันตัง จ.ตรัง อ.สุไหงโก-ลก จ.นราธิวาส
ปี 2539	ผู้ประสานโครงการชุมชนแออัด อ.กันตัง จ.ตรัง ร่วมกับ (พชม.)
ปี 2541	คณะทำงานสำรวจข้อมูลชุมชนแออัดภาคใต้ ร่วมกับการเคหะแห่งชาติ
ปี 2542 – 2555	เจ้าหน้าที่ปฏิบัติการชุมชน มูลนิธิชุมชนไท
ปี 2543	ผู้ช่วยผู้ประสานงานโครงการพัฒนาสภาพแวดล้อมชุมชนเมือง (DANCED)
ปี 2545	ผู้ช่วยประสานงานโครงการสนับสนุนพลังภาคีเพื่อสร้างความเข้มแข็งองค์กรชุมชน (พอช)
ปี 2546	ผู้ช่วยผู้ประสานงานโครงการพัฒนาสภาพแวดล้อมชุมชนเมือง (DANIDA)
ปี 2546	ผู้ประสานงานชุมชน โครงการอนุรักษ์ศิลปกรรมและสิ่งแวดล้อม พื้นที่รัตนโกสินทร์ อ.อัมพวา จ.สมุทรสงคราม สำนักงานนโยบายและแผน (สนย)
ปี 2547- 2549	ผู้ประสานงานโครงการปฏิบัติการชุมชนและเมืองน่าอยู่ ประจำจังหวัดปทุมธานี สสส.
ปี 2551	ผู้ประสานงานโครงการประชาสังคม มูลนิธิชุมชนไท พื้นที่กรุงเทพฯ/ปริมณฑล (พอช.)
ปี 2553	ผู้ประสานงาน โครงการเสริมสร้างสิทธิความเป็นธรรมทางสุขภาวะในการจัดการที่อยู่อาศัย สิ่งแวดล้อมชุมชน จ.ปทุมธานี ร่วมกับเครือข่ายสิ่งแวดล้อมจังหวัดปทุมธานี
ปี 2554	หัวหน้าโครงการ พื้นที่วิถีชีวิต และเตรียมความพร้อมรับมือภัยพิบัติโดยชุมชนเป็นแกนหลัก จ.ปทุมธานี ร่วมกับ สสส
ปี 2554	ผู้ประสานงาน โครงการพัฒนาคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ของผู้สูงอายุในชุมชนบนพื้นที่ สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ สนง. ทรัพย์สิน

ประสบการณ์ด้านการวิจัย

ปี 2542	ผู้ช่วยวิจัยสำรวจความคิดเห็นชุมชน (มูลนิธิชุมชนเมือง) กรณีการสร้างเตาเผาขยะอ่อนนุช กรุงเทพมหานคร ร่วมกับ กองทุน JBIC ประเทศญี่ปุ่น
ปี 2543	ผู้ช่วยวิจัยโครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการด้านความปลอดภัยของชุมชน ร่วมสามัคคี สนับสนุนโดย องค์การสหประชาชาติ (ESCAP)
ปี 2544	ผู้ประสานงานโครงการวิจัยภาคสนาม ด้านกองทุนเด็กยากจน (CCF) ประจำจังหวัดสุรินทร์ และจังหวัดบุรีรัมย์
ปี 2554	ผู้ช่วยวิจัยสนาม (ประเทศไทย) โครงการวิจัยเรื่อง ความเปราะบางและปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศสำหรับการจัดการน้ำเมืองชายฝั่งในประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ร่วมกับ สถาบัน AIT

ผลงานเผยแพร่

ประสบการณ์การทำงานพัฒนาด้านชุมชน 16 ปี
 ที่ปรึกษาเครือข่ายสิ่งแวดล้อมจังหวัดปทุมธานี
 หนังสือ เยือนกวานฮาร็อก บางปรกน่ายุ่ ปี , 2553 มูลนิธิชุมชนไท
 หนังสือ คู่มือการทำงานพัฒนาชุมชน สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ ,2552
 หนังสือ เล่าประสบการณ์ เครือข่ายชุมชนจัดการสิ่งแวดล้อมจังหวัดปทุมธานี ,2556